

העקר הרביעי בפעולית

והם ארכעה פרקים.

הפרק הראשון: במופת מציאות המלאכים, מצד מה ששינוי מהם האנשים במחשבותיהם. הפרק השני: במופת מציאות המלאכים מצד תנועת השמים. הפרק השלישי: בסדור המציאות והשתלשל הסבית. הפרק הרביעי: במקורי הדעות.

הפרק הראשון

במופת מציאות המלאכים, מצד מה ששינוי מהם האנשים במחשבותיהם.

אנחנו רואים הנפש האנושית תהיה תחלה משכללת בכח, אחר תהיה משכללת בפועל, וההליכה מן הכח אל הפועל היא תנועה, וכל תנועה לא תהיה לא ממניעה כבר נשלם זה. ובמציאות מניע, יניע הנפשות האנושיות מן הצד אשר תהיינה בו^(א) משכילות בכח, אל הצד אשר תהיינה בו משכילות בפועל, וכבר ביארנו שהרבה אשר אליו התנועה, לא יעבור^(ב) שיהיה בכח למניע, הנה יהיה זה המניעה בפועל. ונוסיף לזה ביאור לחמול על עמל התלמידים, ונאמר, כי האדם יולד והוא לא ישכיל דבר. אחר כן יגיע בהדרגה אל הידיעות הראשונות, כידעתו: שהכל גדול מחלק, והוא תחלת מה שישער, כי אחר

^(א) וזה פיר' הגלות הנביאה בקריאת השם.

^(ב) בתחלות הגלות, פיר' כשימצא בנפשו על צד החקירה זאת ההשגרה העמוקה מתארי הית'.

^(ג) על זה פיר' שהם שלילות, כמו לא אבן וכו' או ויתנה כלומר על זה התנאי שישוכו אל השלילות.

^(ד) בו פיר' באדם.

^(ה) לא יעבור פיר' שא"כ המניע צריך למניע אחר עד אין תכלית.

תמצא, כשתחן לו איזה דבר אהוב אליו, יבקש וותר, שופט שהכל יותר מן החלק, או שהשנים יותר מן האחד. ואחר ישער, שכל שני דברים שוים לדבר אחד, הם שוים, ושהפכים לא יתקבצו בנושא אחד, וכמו אלה המשפטים הנקראים ראשונים, המגיעים בהתעוררות אלהי, בלי מחשבה ועיון, ומבלתי יקלת לאנשי ארץ בכללם להיות מסופקים בהם, ואם השתדלו בזה. ואחר ילך בהדרגה אל חלוקת ההקדמות, וסדורם על תמונות מה, והולדת התולדות מהם, עד שיגיעו לו החכמות הלימודיות, והטבעיות, והאלהיות. ואלה כולם תנועות, ותנועה לא תהיה אלא ממניע, ונמנע שיתנועע הדבר מאליו, ויהיה הוא המניע והמתנועע. האמת^(א) לא ימנע שיתנועע ב' מן א, ויניע ב' לג', אכן ב' המניע לג' לא יתנועע מאליו, אלא מוולתו, ואי אפשר שילך זר, לבלתי חכלית כבר נשלם זה. ואי אפשר לתנועת הנפש האנושית מן הסכלות אל הידיעה, מבלתי מניע ראשון, ושלא יהיה הוא^(ב) קונה זר, הדבר אשר אליו התנועה רצוני השכל, אבל יהיה נמצא איו בפועל מתחלת הדבר. וכבר ביארנו שהנפש האנושית המשכלת המושכלות הכוללות, ויודעת התוארים הראויים למתוארים, והאפשר להם, והנמנע, ושאר החכמות, אי אפשר שתהיה גשם ולא כח גשם, וכזה המופת בעינו, ויותר נכון, ויותר נאות נכריע, שלא יעבור שיהיה, אשר השכל בפועל אליו תמיד, גשם, ולא כח גשם, כמו גלגל או זולתו, הנה לא יהיה גלגל. ואם היה אחר כן, שלגלגל נפש, לא תהיה נפשו היא זה המניע, אשר יקרא שכל בפועל, כי הגלגל גשם, ונפשו מניע גשם, וזה אשר נדבר בו איננו גשם, ולא מניע גשם, ולא כח גשם, ויקרא עצם פשוט, ויקרא שכל בפועל, ויקרא מצד שיפעל בשכל האנושי פעלה, מוציאה מן הכח אל הפועל שכל פועל. וכן קראוהו העם^(ג) וכאשר בחננו המופת שלהם מצאנוהו אמת ויציב, ומצאנו התורה והפילוסופיה מסכימים על זה.

כתובים מעידים.

דע כי רוב בריחת הבורחים מכמו אלה הענינים, אמנם יקרה, לראותם דבר בלתי מוגלגל להם, וכל שכן אם היה דבר מה גדול מאד, והיה לו בהסכמת עם שם מה מורה עליו, והיה מורה על גדולתו זאת מצד שיוורה עליו, וכאשר נקרא אחר קן בשם בלתי מפורסם אצלם, היה אצלם כאלו אינה מורה על אותה הגדולה, מצד שהוא בלתי מפורסם ההוראה על עצמותו. כי שם כלב בן יפונה, כאשר ישמעתי היהודי, נפלה בנפשו ממנו צורת ההגדלה, ואם יקראוהו קורא מרד, יקשה עליו מאד, ויברח ממנו, עד שיווכר פירש רז"ל בפסוק: אלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח מרד [דברי הימים א' ד' יח'], למה נקרא שמו מרד? שמרד בעצת המרגלים, שקטה הנפש בזה. וכן זה הדבר אשר יקראוהו הפילוסופים השכל הפועל, הוא אשר יקראוהו אנשי רת הערב, הרוח הנאמן, והרוח הקודש. וקודם לאלה כולם קראוהו הנביאים רוח הקודש, ואמר הכתוב: אכן רוח היא כאנוש ונשמת שדי תבינם [איוב לב' ח']. ירצה באמרו רוח היא, כאנוש, השכל האנושי, ונשמת שדי תבינם רוח הקדש. ובכתוב מהדומים לאלו רבים, יבחנו מי שירצה.

הפרק השני מן העקר הרביעי

במופת מציאות המלאכים מצד תנועות השמים.

נאמר שהמופת על מציאות עצמים בלתי מוחשים קשה עלינו. אמנם העצמים המוחשים, רצוני הגשמיים, בנקלה נוכל לדעת אותם. כי רוב מה

^(א) ואם פיר' ואם גם.

^(ב) האמת, פיר' לשון קריאה.

^(ג) הוא פיר, הראשון.

^(ד) העם ירמוז על עם נכרי ולא על עם ישראל.

שיש בנו אמנם הוא מן העצם המוחש, לזה נשיג העצם המוחש בנקל, לדמיון¹) בינינו וכינו. אמנם העצמים הכלתי מוחשים, מה שהיה מהם לו פועל מבואר בגשמים. אנחנו נדעו מצד פעול המבואר, מפני שאנחנו נדע שעושה הגשם איננו גשם. ואם היה הגשם, בלתי מתנועע אלא מגשם ממש אותו, לא יהיה מתקן ממנו רק שמתו התיצונים לבד, כמו שאנחנו כאשר נשתדל לעשות צורת אדם על דרך משל מזהב או מאבן, או אי זה גשם שיהיה, נתקן ממנו השמחים התיצונים בכל יכלתו, אמנם עמקי הגשם ישארן רקנים מן המלאכה לגמרי. אך זה הדבר אשר ישקע בעמקי הגשמים, וישים בהם מן המלאכה יותר ממד שבשמחים, אינו גשם כלל, אבל הוא עצם רק, יוצא מחכמה מופלגת. ובוה אמרו רז"ל: ואין צור כאלהינו [שא' ב' ב']. ואין צייר כאלהינו, כה וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, אדם צר צורה ואין יכול לצור בה קרבים ובני מעים, והקב"ה צר צורה בתוך צורה, וצר בה קרבים ובני מעים. ומפעולות הנפש כגשם נגיף אל חכמת הנפש. וכבר הביאנו מזה מה שבו די למסתפק. אמנם הרוצה לבא עד קצו יקרא ספרים זולת זה. אמנם העצמים הפשוטים אשר אין התלות להם בגשמים — ובאולי שיש להם רשמים והופעות על הנפשות — הנה לדקותם ודקות משכונ²) רשומיהם, יקשה עלינו השגתם. כל שכן, אחר שהיה מטבע המציאות, שהדבר אשר לו התחלות רבות, מסודרות, מתחלפות בקרבה אליו, ובדיחוק ממנו, אמנם יהיה יותר דומה בהתחלתו הקרובה, ודומה יותר פחות בהתחלתו הרחוקה, אחר כן יהיה דומה יותר פחות ביותר רחוקה. המשל בזה באדם, הנה התחלתו היותר קרובה אביו, והוא דומה לו דמיון גדול. ויותר רחוק ממנו מן התחלות החמריות, המזונות הנכנסות בהעמדת גשמי האבות, והוא ידמה להם בנידול וההזנה מבלי הצורה. ויותר רחוק מהם היסודות, אשר מהם הויות³) אלה, והוא ידמה להם בגשמות, ומציאות האיכות, ובקבלת ההשתנות מבלי הנפש. ויותר רחוק מאלה השמים, אשר מתנועותיהם יתמוגגו היסודות ויהיה תולדת האדם וזולת האדם. והיותר נראה מן הגשמים השמימיים לעשות רושם בגשמים המורכבים, השמש, עד שהערים אשר אין יחס השמש אליהם, לא יתילדו בהם, ולא קרוב להם, בעלי חיים, ולא צמחים, ודמיון האדם להם⁴) רחוק, אמנם הוא על ענין ביניהם התיחסות הגשמות⁵). ושישגיל יאמר עליהם, ואם לא יאמר בהסכמה. ויותר רחוק מן השמש בזה הגלגל הנוטה, רצוני הגורת המולות, כי אם לא הירד הוא, לא יתחדש דבר ולא יפסד דבר, כי פרקי שנה מתחלפים, או איכות מתחלפות, או הפכים בכלל, לא יהיו כדי להיות הויות. הנה זה הגלגל סבה ראשונה גשמי כהויה והפסד, והיחס בין האדם וזאת העגולה התיחסות חלוש, והוא כי האדם הוא גשם, וזאת העגולה מקרה בגשם כי שני הקטבים והברית והעגולה הגדולה אשר מרחקה משני הקטבים מרחק אחד, כלן מקרה לעגולה, מצד שהיא מתנועעת — ועוד חוסף בזה ידיעה כל עוד שתרצה לעיין — ואם היה אחר השמים התחלות אחרות, ואחר האחרות אחרות, הנה כל מה שירחק הסדור, ירחק ההתדמות בין ההתחלה ובין מה שהוא לו התחלה, עד כי כאשר ישתדל האדם למצוא מהיות כמו אלה התחלות הרחוקות, יקשה עליו, אם הירד מציאותם במוחלט בלתי נמנע עליו להשיגו, והוא אשר יקרא שאת אם? רצוני אם אלה חדברים נמצאים אם לא. ולקושי זאת השאלה תדמה הנפש בתחלת העיון אשר לו דוקדוק, שמן הנמנע, שתהיה צורה מן הצורות נמצאת בכלל גשם, כל שכן שתהיה עם זה סבה למציאות צורה בגשם, ושתהיה זה

- 1) לדמיון, בעבור הדמיון שיש וכו'.
- 2) משכן רשומיהם כל' הנפשות.
- 3) הויות אלה פיר' המזונות.
- 4) להם פיר' השמים.
- 5) הגשמות צ"ל השכליות.

ממנח¹) מבלתי שתתנועע. רק שהמעין כאשר עיין זה, ימצא לזה ראשונה משלים יקריבוה אל המצאתם, עד שימצא אחר זה מופתים מזה. כי הספינה התחלתה הגשמי בעל מלאכת הספינה, ולה התחלה בלתי גשמית, והיא ג"כ ספינה, לא בגשם²). רצוני שמציאות הספינה בשכל בעל מלאכת הספינה, הוא סבת מציאותה בעצים וולתו. כי בעל מלאכת הספינה יצטרף בהיות הספינה מאתו עם חמרי הלוחות והעצים, אל משוש זה בידיו, וכומן בדבקות והדרגה. ואלו דמינו היות לו מן הכת, בענין שכאשר נמצאו החמרים שלמי ההכנה, היה ידיעתו בצורת הספינה סבה להקנותה על החומר, מבלי משוש, ופתאום בלא זמן, היה זה משל, למה שנרצה לבאר ממצאות הנמצאים הגשמיים, והשפעת צורתם עליהם מצד העצמים השכליים, פתאום, בלא זמן, כשנמצאו החמרים המיכניים. ואם רצינו להביא מופת על מציאות זה העצמים השכליים מצד תנועת השמים מיפת אמתי, הכרחי, היינו עושים זה. אמנם יתכן לנו על דרך היותנו אזהבים להרחיקו, ונעזוב אותו למי שירצה ללכת בו, ונלך דרך הישר ונאמר: כי אנחנו כבר ביארנו במופת מציאות עצם שכלי, נפרד מדרגתו מן הנפשות האנושיות, מדרגת האור מן הראות. כי הראות כל זמן שלא יגיע האור עליו, יהיה ראות בכת, וכאשר הגיע, שמו ראות בפועל. כן הנפש האנושית תהיה יודעת בכת, ואחר תהיה לה החכמה בפועל, מעצם, ויציאה מן הכת אל הפועל. ויורנו תחלה אל הידיעות הראשונות, כאמרנו שכל שני דברים שוים לדבר אחד הם שוים. כי כללות זה המשפט, והיותנו מאמתים שהוא צודק בכל עת, ובכל חומר, לא יגיע לנו בחפוש. כי החיפוש כל זמן שלא נדע בבירור שהוא כלל חבורים רבים, לא יתאמת, ונצטרך בזה המשפט, שיתקבצו לנו כל שני דברים שווים לדבר אחד, ונעמוד על היותם שווים, ואז נאמין זה בזה המשפט, ולא נמצא הענין כן, אבל לא מצאנו לעולם עד עתה, איש שהגיע בו הסכלות, עד שיסופק בזה המשפט. כי מספר אנשים, אם חלקו כסף על דרך משל, אין דבר אחר במאזנים בשקל אחד, ולקח כל אחד מהם משקל, אכן השקל שלו, תמצאם יתרכו באמרו ובאמונה, כאשר אחר שהיה משקל, האכן שוה למשקל מה שהגיע לכל אחד מהם³) שוה למה שהגיע לאחר, מבלי שיביאם נפשם לאמר: נניח שהשקל שוה לכל חלק, מאין לנו שכל חלק שוה לאחר? או יבקשו לנסות זה, אפי' פעם אחת בכל ימי חייהם. וכן כל מה שידומה לזה מן הידיעות הראשונות. וזה והדומה לו הערה⁴) וכל הערה מן מעורר, א"כ בכאן מעורר. וכבר בארנו שהשמים יתנועעו ברצון. ונאמר שדעת הפילוסופים בסבת תנועתם הוא האלוה ית' והמלאכים הנשפעים קמונו בהדרגה בסדור וזכרותו⁵) אין משלמותם דבר הוא להם בכת, אבל נמצא להם חמיד. והגשמים השמימיים הם תחלת הנמצאים אשר ישיגם חסרון מה. וזה, כי להם ענינים מה בכת, וענינים מה בפועל. המשל בזה: כי לב הארדה על דרך משל, כשיהיה על אופן המזרח מאמצע הארץ, היה באמצע השמים שבאמצע הארץ בכח קרוב, ועל אמצעותו האיים הקיימים⁶) בכח יותר רחוק, וכן כל כוכבי השמים. וחלקי השמים להם אל חלקי הארץ יחסים מתחלפים, מהם בפועל, ומהם בכח. ואשר בכח, מהם בכח קרוב, ומהם בכח רחוק. והיציאה מן הכת אל הפועל שלמות, והוא דומה באופן מזה בנמצאים אשר שלמותם להם בפועל חמיד. ואם היה אפשר בעצם השמים שיהיה כל רגע להם אנה בפועל, לא יתנועע, אכן למה שהיו השמים גשם, וכל גשם כאשר היה באנה מה בפועל, היה בוולתו בכת, היה השלמות והיציאה מן הכת אל הפועל. וההרמות בעצמים אשר אין דבר להם בכח אמנם הוא, כאשר יחליפו

¹ צ"ל מניעה.

² לא בגשם כל' לא גשמי.

³ צריך להוסיף כל חלק שהגיע לאחד.

⁴ הערה כמו השפעה.

⁵ וזכרתו פי הטבעיים או הפילוסופים.

אנה אחר אנה, ויצאו תמיד מן חכה אל הפועה. ועל זה האופן השבו, שיהיה הנעת אלה העצמים הנכבדים לעצמי השמים, רצוני על צד תשוקת המתנועע להדמות במניע, לא על צד התנועה אשר כאשר הניעם המניע. היה הוא ג"כ מתנועע, אבל כמו שהחושק על דרך משל כאשר הרגיש שלמות החשוק, תתפעל ותתנועע¹ מבלי שיתנועע החשוק כלל, ולא ישתנה. וזה הענין סדרו ר' שלמה אבן גבירול ז"ל ואמר: והוא נכסף לשומו יש כמו יש כמו חושק אשר נכסף לדודו. וחשבו שאלה העצמים הנכבדים, אם היו מניעים אלה הנשמים השמימיים באופן יחייב ג"כ תנועה, בעצמות המניעים, יפול הסבוב², וכבר בארנו שהוא נמנע. וזה העולה מסברתם בסבת תנועת השמים. ונוסף אנהנו בזה ביאור ועיון ונאמר: לא יתכן שתתנועע השגחה בבעלי חיים והצמחים, וזולתם מן המורכבות, כי לא יתכן על החכמה שתעסק הנכבד להשגיה בנקלה, ואם היה המלך באופן מה עובד העם, נלהם בלעדיהם³, והרועה עובד המקנה, אמנם זה לתועלת המלך, ולתועלת הרועה, ואין דבר מן הבעלי חיים והצמחים שישוּב תועלתו אל השמים. ולא יאור שתעסקו השמים בתועלות של אלה ושלמוחם, הנה כבר יחוייב שיהיה לתשוקתם שלמות להם. אמנם למכחיש שיכחיש טענתם ויאמר, שמציאות אלה העצמים השכליים לא יתבאר עדיין, ושתנועת השמים, ואם לא תהיה משגחה בגשמים המורכבים, אולי⁴ לתכלית אחרת מוסכלות אצלנו, ולא יתקיים מזה מציאות עצמים שכליים, הנה תשובתם בזה היא, שמציאות עצם שכלי יופיע שלמות על הנפש האנושית כבר קיים, וזה העצם השכלי בלתי מתנועע כבר קיים. הנה במציאות שלשה מיני מניעים: אחד מהם מניע, יניע מבלתי ידיעה, כמו מניע האבן אל המטה. והמין השני מניע בידעה, והוא עם זה מתנועע, כמו נפש האדם, כי כאשר העתיק אותו מעיר אל עיר אחרת, הנה הרצון כמעט שיתחדש לה בכל פסיעה עד שתהיה על דרך מה, כל עוד שתראה המהלך עליה נכון, אחר כן תראה שלשוב אחר ממנו⁵ נכון, ואן יתחדש הרצון, ותתחדש ההנעה, ויתחדשו בו התחלפויות, עם שהכוונה אל העיר המועתק איה חוקה וקיימת לא יתחדשו בו חלופים. ונסכים על שתנועת הנפש יתחדש בהם התחלפות תמיד, ואחר שיתחדש בתנועותיהם התחלפות, הנה אמנם זה, לפי שהחכמות יתחדשו לה זאת אחר זאת, ותהיה הנפש מניעה ומתנועעת. והמין השלישי מניע יניע מבלי שיתנועע, ולא יתחדש בעצמותו שנוי, כמו שאמרנו, שלנפשות האנושיות מעורר. כי זה המעורר יתחייב בו בהכרח שלא יתנועע, א"כ כשנתישררה הנפש האנושית למשוך אליה מברכותיו, הושפעו עליה. ואם התנועה זה המעורר היה לו מניע, ושב הענין באחרונה אל מניע לא יתנועע. וזה המניע לנפשות האנושיות תמיד יניע, כי תמיד ימצאו הנפשות האנושיות מתנועעות מן הכח אל הפועל. וכבר התבאר שאתה תמצא בתנועותיהם התחלפות, ותמצא בהם לא התחלפות. ואם ההתחלפות, הוא שיגיע להם הידיעות מדרגה אחר מדרגה, וקו לקו. אם לא התחלפות, כי תמיד יושפע עליהם התעוררות במוחלט. וכן כאשר הניע הנפש מעיר אל עיר, כמו שאמרנו, וחודש התחלפות בדרכים הסלולים אל זה, עם התמדת הרצון מאין שנוי בכונתו ללכת אל העיר, מניע התנועה המחלפת, מתחלף ההנעה מתנועע, ומניע התנועה הבלתי מתחלפת, בלתי מתחלף ההנעה, בלתי מתנועע, אבל הוא דעת יתננה בנפש מאת השכל המעורר לנפש האנושית. אחר כן נעתק אלה התקשים אל תנועת השמים, ונאמר שתנועת כל כוכב מן המורה לצד אמצע השמים

¹ צריך להוסיף נפשו.

² פול הסבוב פי' כי לבסוף יניע המורכב התחתון הגלגל הראשון בסבוב וזה נמנע.

³ צ"ל בעדיהם.

⁴ צריך להוסיף יהיה.

⁵ צ"ל ממנה כלומר מן הדרך הנה וללכת דרך אחר אל אותה העיר.

ואחר מאמצע השמים לצד המערב, ואחר מן המערב לצד יתד הארץ ('). ואחר מיתד הארץ לצד המזרח, היתה במדרגת הרמת האדם פסיעותיו על הדרך הסלול, אל עיר יכון אליה. והתנועה במוחלט דרישה להתדמות בעצמים הנכבדים השכליים. כי רשומים יוטבעו בנפשות השמימיות מעצם שכלי יכון (') ההדמות בו. הנה ככאן עצמים פשוטים, יחסם אל גשמי השמים, יחס הנפש האנושית ל הנשם האנושי, לא ימנע אליהם השנוי וההתחלפות במושכליהם. ובכאן עצמים פשוטים מדרגתם מן העצמים (') אשר הם לשמים כמו (הנפשות), מדרגת השכל הפועל אל הנפש האנושית, ויחוייב שלא יהיו אלה ולא אותם (') פחות ממספר השמים. ואם היתה לכל כוכב מן הכוכבים גלגל מיוחד לו, כמו שיש לכל אחד מכוכבי לכת גלגל מיוחד לו, רק שתנועות כל הכוכבים, הקיימים בגלגליהם המתחלפים, תנועות שוות, עד שישאר היחס ביניהם במרחק שמור לעולם, אחר שאין זה מן הנמנע, בגדולת מספרי המניעים ומניעי המניעים רבים. וידמה מאמר דניאל ע"ה: אלף אלפין ישמשוניה ורבוא רבבן [דניאל ו' י']. ולשואל שישאל ויאמר, כבר הסכימו האנשים על שהמניע אשר לא יתנועע אחד, ועתה, יאמרו שלנפש כל רקיע מניע לא יתנועע, א"כ המניעים אשר לא יתנועעו רבים — והתשובה, שהאנשים אמנם סברו שהמניע הראשון אשר לא יתנועע הוא אחד, וזה האחדות שב אר הראשון, לא ארל אשר לא יתנועע, אבל העצמים אשר לא יתנועעו רבים מסודרים, כמו שגשמי השמים מסודרים, והמניע אשר לא יתנועע בפרט, הוא אחד אחדות גמורה, כמו שנוסיף לו באור בפרק אחר וזה, כשנוכח סדר המציאות. ולמה שהשתדל אבן גבירול ו'ל לקיים אלה העצמים הפשוטים במאמר השלישי מן המקור, הביא יותר מארבעים מופתים, אין אחד מהם כשום פנים הקדמותיו אמיתיות, אבל אם הגדולה שבהם ואם שתיהן מונחות באומדן הדעת, והנית אותם למי שירצה לבחור מן הרע צרכו. כבר זכרנו סברת הפילוסופים, וכאשר כתננו אותה, לא נמצא בה דבר סותר לדת, אבל נמצא הדת מעידה על רוב סברותיהם ואל קצתם לא נמצא בדת מנגד להם, ולא מקיים אותם. אמנם היות לשמים תנועות נפשיות ברצון, הנה כבר בארנו עדויותיהם מן הכתיבים. אמנם שתנועותיהם על דרך נשמעים לאל ית' הנה הוא נמצא בכחוב ממה שנוכחהו.

כתובים מעידים.

אמר דוד ע"ה בענין השתמש הכוכבים בתנועותיהם למלאות רצון האל ית': ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו [תהלי קג' כא'] ואמר בבוא החיים להם מן הצד האלהי, ובהיותם מקבלים עליהם בהשמע למאמר האל: אתה הוא ה' לבדך אתה עשית השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וכו' [תהמי ט' ו'].

הפרק השלישי מן העקר הרביעי

בביאור מאמרם בסדר המציאות.

כבר נתסר דעת הפילוסופים האמתיים על שסבת המציאות כלה, והתחלתו הראשונה ית' וית', הוא אחד, אחדות גמורה מכל צד, כמו שכבר ביארנו. וזה אחר שגששו כעורים אלפי שנים, וטעה מהם מי שמעה ופקר מי שפקר — ברוך שלא שם חלקינו בהם — אחר כן לא סר האחרון מהם.

(') יתד הארץ. Zenith

(') כתיב הם צ"ל אשר יכון.

(') עצמים פיר' השכלים.

(') לא אלה ולא אותם פיר' העצמים הפשוטים הראשונים והנפשות השמים.

לערער דעת הראשון, ויקרב אל היושר והנכון, ראשון ראשון, עד שעמד על זה דעתם, אשר הוא ירושה עתה בידם, אשר לא ערער בו מערער, מני אלף וחמש מאות שנה^(א). ואין דרך שיערער בו מערער כל ימי עולם, להיותו מכואר במופתים האמתיים, כמו שאין דרך שיגיעו ימים, יאמן בהם אמונה אמתית שכל משולש, וזויותי השלשה גדולות או קטנות יותר משתי נצבות. ומה שגששו בענין היחוד אלפי שנים נתן לו בהתעוררות אלהי אל אימות^(ב) הנביאים, וכאשר נאמר: ברוך אתה ה' אשר בחר בנו מכל העמים, אין ראוי שיפלא מזה בעל שכל, כי זאת האמונה הנכבדת אשר נפלה ביוקר על שאר האומות, נתנה לנו אנהנו תחלה, בלי עמל. ואם באה לוולתנו, מאתנו באה. ונשוב אל השלמרת אמונתם ונאמר, שהם, אהר קיום היחוד אצלם, מצאו הנמצאות רבים, ויציאת רבוי מאחד יציאה ראשונה, נמנע אצל השכל, ויותר מה שיתבאר זה, היא אצל ציור, יציאת הפכים מאחד אחרות גמורה מכל צד, עד שיצא מאחד אחרות גמורה הטוב והרע, או היושר והעול, או החום והקור, או זולת אלה הפכים. וזה, שאם יעבור שיצא מהדבר מה שאינו נמצא לו, ואיננו בכחו, יעבור שיצא מאי זה דבר הודמן מן הנמצאים כל הנמצאים, עד שיעבור שיצא, על דרך משל, מגרניר החרדל גלגל המזלות, וגלגלי הכוכבים, וכדור הארץ, וכל מה שעליהם, אמנם זה מהיותר בטל שבכטולים, הנה אינו עובר שיצא מן הדבר אלא מה שהוא נמצא לו, או בו, או בכחו. ואם היו יוצאים מן האחד גמור האחרות, דברים הפכיים, הנה א"כ בו הפך, או בכחו או נמצא לו. אמנם האחד אחרות גמורה איננו עובר שיהיה בו הפך, ולא זה נמצא לו או ממנו, ואיננו עובר שיצא ממנו יציאה ראשונה אלא דבר אחד. ועוד למה שדקדקנו הפנים אשר עליהם אפשר שיצא מן האחד רבים, מצאנום ארבעה פנים: אחד מהם התחלפות הכחות, כאדם יעכל המזון בכח מעכל, ויניע איבריו בכח מניע, ויוציא המלאכות והחכמות בכח דברי, ולא יעבור שיהיה באחד גמור האחרות כחות מתחלפות, כי זה יבוא אל שיהיה בעצמותו חבור, וכל מחובר, אי אפשר לו מבלי מחבר, ולא יהיה ראשון ולא אחד, וכבר קויים שהוא ראשון ואחד, הנה אמונת רבוי הכחות בו, חלוק לא יתכן. והאופן השני, התחלפות החמרים, בניצוץ השמש והיא דבר אחד, יגה על הכלים העשויים מחומר, ועל המים המרים ויקשה אותם, ועל הכלים העשויים משעה, ועל השלג ויתיכם, ועל יריעות הכוכב וילבין אותם, ועל פניו וישחירם, וזה ג"כ בטל. כי הנמצאים אם יהיו כלם בעלי חמרים יהיה לנו כזה עיון מה, אמנם אחר שהיו הרבה מהם בלתי בעל חמרים^(ג), הנה או אפשר שיוחס רבויים על התחלפות חמרי. והאופן השלישי התחלפות הכלים, כי התחלפות הכלים כבר יתחדש ממנו התחלפות הדברים הנעשים, כנגד יגדל כמגרף, ויקוב במקבת, ויחצוב כגרזן, וזה ג"כ בטל עליו ית'. כי הו"א אם עשה אלה הכלים כלם, ויצאו ממנו יציאה ראשונה, הנה כבר פגש הרבוי באחד, ושבה השאלה כבראשונה, ואם לא יהיה היא עושה אותם, הנה זה כפירדה, רצוני שיהיה במציאות לא ימצא ממנו ית'. והאופן הרביעי מן האופנים אשר בהם אפשר שיצא מן האחד רבוי, הם האמצעיים, ועל אופן נזכרהו עתה: וזה, שהם אמרו, שהראשון ית' וית' יצא ממנו יציאה ראשונה, בלי אמצעי, דבר אחד, נקרא בהסכמתם שכל, ובלשון התורה מלאך. וקרוב שזה היוצא אחד. אכן אין אחדותו כאחדות הראשון ית' וית', כי הראשון כמו שהתבאר, הוא מחוייב המציאות בעצמותו, והוא אחד מכל צד, אמנם

(א) נראה שהוא מוזמן אריסטו שחיה ג' מאות ומ' שנה לפני זמן התחדש אמונתם כי מאז עד שנה שחובר זה הספר שהיא שנת אלף ומאה וס' למנין שנותיהם הם אלף וה' מאות שנה.

(ב) אימות צ"ל אבות אברהם יצחק ויעקב או אומת קרי.

(ג) ב"ב חמרים פיר' הנפשות והעצמים הפשוטים.

האחד היוצא איננו כמוהו⁽¹⁾, אחר שאין כמוהו דבר, אבל התלות מציאותו בזולתו יורה, על שלא יהיה לו בעצמותו חיוב המציאות, אבל אפשרות המציאות. הנה בעצמותו הרכבה אצל השכל, והוא כמחובר מחומר וצורה, כי מה שיש לו מעצמותו ידמה החומר, רצוני האפשרות, ואשר לו מזולתו ידמה הצורה, והדבר אשר הוא בו מה שהוא⁽²⁾ נרצה⁽³⁾ החיוב. והעצמים אשר בזה התואר רבים, מסודרים קצתם על קצתם בסדר, והם אשר השתדל אכן גבירול ז"ל קיום מציאות היוליו והצורה להם, במאמר החמישי מספרו, ולא ביאר היות להם ענין כהיוליו⁽⁴⁾ וענין כצורה, אבל גזר כי להם חומר וצורה, וכאשר השתדל לקיים זה לא יכול. ואחר כן זרה היציאה יציאה ראשונה מן הראשון ית' וית' הוא ג"כ במאמרם מניע לא יתנועע, ויצא ממנו מניע שלישי לא יתנועע, ועצם הוא במדרגת הנפש לגלגל הישר, וגשם הגלגל הישר, ומן השלישי רביעי וגלגל שבתאו ומניעו⁽⁵⁾, וכן עד אל אשר יתחדש ממנו גלגל הירח ומניעו, ומניע מניעו. ואחר מניע למניע גלגל הירח, רצוני אשר הוא למניע גלגל הירח במדרגת השכל⁽⁶⁾ לנפש האנושית, ימצא בסדר העצם הנקרא שכל פועל, ולא יושפע מזה מלאך ולא גלגל, ואין לו התלות בנפש אנושית. ולמטה מהשמים היסודות, וכבר זכרנום. וזכרנו שיש להם חומר משותף. ושמן הגלגל הישר מציאות החומר, ומחגורת המזלות מציאות הצורות. אמנם זה מאמר עמוק, ונוסיף על דבורם בו ביאור, ונאמר: שהם מצאו לעין נמצאים גשמיים בעלי נפשות, וכבר התבאר אצלם כמו שהקדמנו, שיש להם חומר משותף וצורות מתחלפות, וראו תחלה לעין, ששה מיני גשמים, גשם שמימי, וגשם יסודי, וגשם מחצביי⁽⁷⁾, וגשם חיוני בלתי מדבר, וגשם חיוני לאותו החי שכל. ואחר כן עלו על ידיעת שלשה עצמים בלתי גשמיים, והם החומר המשותף ליסודות הארבעה, וכל מורכב מהם, והצורה אשר כבר התבארה מציאותה, והתחלת הגידול, והתזנה, והולדת הדומה בקצת הגשמים ותחלתה זה, והחוש והתנועה הרצונית, וההשגרת הפנימיות בקצת הגשמים, והתחלת תנועת מצב לבד, והשגרת שכליות בגשמים אחרים. וזה כלו יקרא נפש במקרא או בספק לא בהסכמה. והתבאר להם, שתחומר עצם — ואיך לא? והוא לא יעדר לעולם. שהצורה עצם — ואיך לא? והיה שמה עצם אשר אמנם הוא עצם בכח, עצם בפועל. ושהנפש עצם — ואיך לא? והיא פועלת הגשם וצורתו ותכליתו. ואלה השלשה עצמים הבלתי גשמיים התבאר וכא מופת עליהם בנקלה, מפני שמהם מה שהוא בעצמו חומר, ומהם מה שיש לו התלות בחומר. עוד אחר זה התבאר ונבא מופת אצלם על מציאות שלשה מינים אחרים מן העצמים אין התלות להם בחומר, היותר שפל מהם במדרגה, השכל הפועל התבאר מצד, שתתנועע נפש האדם מהיותה שכל בכח אל שתהיה שכל בפועל, ואין תנועה אלא ממניע. ולמעלה מזה העצם במדרגה עצמים מסודרים, אי אפשר שיהיה מספרם פחות, ממה שהשיג ההכמה ממספר הגלגלים, והם בארו זה, מצד שהתבאר שהשמים בעלי נפשות, מפני שהם מתנועעים תנועות מתחלפות, ואין תנועה אחת מתחלפת שתתחדש אלא ממניע הוא ג"כ יתנועע, ויהיה למניעו מניע יקרא שכל ומלאך. וקויים שלהם מדרגות, כמו שלשמים מדרגות, ולמניעיהם מדרגות ויהיו מניעיהם אשר ישפיעו להם התנועות המתחלפות, נפשות מסודרות. ומניעו מניעיהם אשר יקנו להם התנועה הסבוכית מן המערב אל המזרח, או מן המזרח⁽⁸⁾ במוחלט

- (1) נראה להגיתה איננו כמוהו אחד שאין כמוהו דבר אבל וכו'.
- (2) נרצ' פי' כמו רצוני החיוב כי המלאך ג"כ חיוב המציאות מצד התמדתו.
- (3) כהיולה פי' דמיון היוליו ודמיון צורה.
- (4) ומניעו פיר' נפשו.
- (5) השכל פיר' השכל הפועל.
- (6) וגשם חסר צמחוי.
- (7) צ"ל אל המערב.

מבלי דבר מן ההתחלפות, שכלים. ולפי שכל הנמצאים בעלי הסדר ע"כ"פ'.
 יכלו אל מניע ראשון, יהיה הוא התחלת המציאות כלו, ומקנה על העולם או
 לעלמות¹⁾ השלשה סדרם, הנה אי אפשר מבלי מציאות עצם כזה בהכרח,
 וכבר אמרנו במציאותו ותארו ופעולותיו, מה שבו די ומספיק לפקח. א"כ היו
 העצמים בלתי גשמיים ששה מינים, והעצמים הגשמיים ששה מינים ג"כ, אמנם
 מציאות המורכבים מהיסודות, רצוני הצמחים והבעלי חיים, הנה נמצא כמו
 שאמרנו מן היסודות, והחומר המשותף להם, והשמים ומניעיהם, והשכלים
 הנקראים מלאכים, והכל ברצון האל ית' וית' ובהשפעתו, וסדרו, ותתי הסדר
 לנמצאות כלם. ואנחנו נבאר לך מופתיהם כזה, עד שתראה שהם אמתיים
 ועל דרך זה יתבארו זה במופת: כל אחד מהצמחים והבעלי חיים הוא נמצא
 אחר העדר, וכל נמצא אחר העדר לו התחלה, ממנה יהיה מציאותו כי נמנע
 שימצא הנעדר אלא בתנועה, ונמנע שיהיה תנועה אלא ממניע, ותהיה התולדה,
 שכל אחד מהצמחים מבעלי חיים לו התחלה, ממנה היה מציאותו. אחר כן
 הקדמה²⁾ אחרת, והיא, שע"כ"פ יהיה בין הדבר אשר הוא בעל התחלה, ובין
 הדבר שהוא לו התחלה התיחסות. וזה דבר מבואר בעצמו, כי בעל התחלה
 הוא בעל התחלה בהתחלה, וההתחלה היא התחלה לבעל ההתחלה. הנה מצד
 שהם ככה, הם מצטרפים וביניהם הצטרפות. עוד הקדמה אחרת, והיא כאשר
 היא בדבר מה התחלות רבות מסודרות בהתקרב אליו והתרחק ממנו, הנה
 היותר קרובות אליו, ראוי שיהיה היותר חזקי התיחסות לו ודומה בו, והיותר
 הרקות ממנו ראוי שיהיו יותר חלושות התיחסות לו, ויותר מעט הדמיון בו.
 ואלה הם מן ההקדמות. הלכות מן היותר והפחות, וזכרונם ארסמו בספר
 הנצוח והפכס אלפראבי אל ספר המקומות, והוא, כי כאשר היה לידבר מה
 תאר מה, אחר כן כל מה שהיה זה הדבר יותר רב, היה התאר לו יותר טוב,
 הנה התאר לו מחוייב באמת. ומשלו, אם שפט שופט בחכמה הטבעית שכל
 מתוק חם, וגור כזה מצד שמיץ הענבים חם, וסתר סותר ואמר, שמיץ הענבים
 אמנם הוא חם, להתחבר בו דבר מה, לא למתיקות, והשיב המנית, כי אנחנו
 נמצא המתקות, כל מה שנוסיף, היה החום יותר, הנה מיץ הענבים חם,
 והמים המעורבים בדבש יותר חמים מפני שהם יותר מתוקים, והדבש לבדו
 יותר חם, מפני שהוא יותר מתוק, צדק המשפט, כאשר ימשך לזה שכל מתוק
 חם. וכן כאשר נחאמת המשפט באופן מזה שכל מתוק חם, צדק המשפט
 בשכל, מה שהיה המון יותר מתוק היה יותר חם. וכן כשצדק המשפט, בשכל
 שני מצטרפים ע"כ"פ יהיו ביניהם התיחסות כמה שיצטרפו בו, הנה כל מה
 שהיה הצטרפות יותר קרוב, היה התיחסות בו יותר חזק. וזה אמת נעשה
 בחכמות. ואלה שתי ההקדמות כבר קיימו. ונתקיימה ג"כ הקדמה שלישית,
 והוא, שכל הדברים אשר תחת גלגל הירח ישתנו ויתחלפו מתנועות הכוכבים
 ומצביהם, כמו שנראה זה כודאי לכל בעל עיון מרשמי השמש והירח כמה
 שלפנינו. ויראה זה מרשמי הכוכבים האחרים, וכל שכל לעומדים על חכמת
 השמי הכוכבים. כאלו הם הסכימו לעשות הקש כזה; ההתחלה הקרובה
 לדבר היא יותר חזקת התיחסות לו מכל התחלותיו, והיותר חזקת
 התיחסות להיולי מהתחלותיו היא תנועת הגלגל הישר³⁾, אחר שהיותר
 זאת התנועה נמצאת לכל הגלגלים, ואם יתחלפו הגלגלים בתנועות
 אחרות, כמו שהיולי נמצא בכל הגשמים, ואם יתחלפו הגשמים בענינים
 אחרים, יוליד שתנועת הגלגל הישר הוא ההתחלה הקרובה למציאות ההיולי.
 ובכמו זה הקש בעצמו יחייב שיהיה יציאת הצורות המתחלפות ממך שיעזור
 בו גלגל המולות, בנטיית חגורתו, וסכוב כוכבי לכת עליהם ויהיה לזה פעם
 צפוניים ופעם דרומיים, פעם על חגורת הגלגל הישר, וזאת מה שיקרה להם

1) לעלמות כלו לעולם הארצי ולעלמות הג' או לעצמות הג'.

2) צ"ל נקדים הקדמה וכו'.

3) הגלגל הישר פי' העליון.

מן היציאה אל הצפון ואל הדרום, כפי גלגליהם הנוטים המיוחדים ככל אחד מהם. ועוד יהיו להם מצבים מזה מן השמש, בסבתם יתרחקו מן הארץ או יתקרבו אליה וימחרו בתנועותיהם או יאחרו, ויעלמו או יראו. ועוד יהיו להם מפני נמיית גלגל המזלות אשר על קטביו יסבבו, יחסים מתחלפים אל האופקים, יארך בסבתם זמן עמידתם על הארץ או יקצר, ויארך זמן הגלותם או העלמם או יקצר, ויהיה לקצתם אצל קצת דבר מן היחסים המספריים הנמצאים לבעלי שנים עשר חלקים, כמו ההקבלה על החצי והשלוש, והרכוב, והשתווה והחבור. ויתחייב זה התמוגות כחות קצתם בכחורת קצתם, ויגיעו אל מרה שלפניהם ממוזגים, או לא, יהיו אותם היחסים נמצאים ביניהם, ויהייב זה מגעת כחותיהם כפי פשיטתם אל ענינים מתחלפים רבים מאד עם אישיהם, הנה או אפשר ואין דרך למנות אותם. ויהייב שיהיו אלה התנועות עוזרות כמציאות הצורות המתחלפות, בכמו ההקש אשר שמנו ביחס החומר לתנועת הגלגל הישר. אלא שהעם⁽¹⁾ עיינו וראו, שאין מן החיוב שיהיו אלה הענינים המתחלפים הם הנוהגים הצורות המתחלפות, שאם היה זה כן, לא יהיה במציאות מין כל שכן סוג, אבל היו האישים בלתי מוסכמים בדבר, אבל מתחדשים נכראים על מספר הרגעים לא יספרו, לא ישוב פעמים רבות דבר מהם, כמו שלא ישוב פעמים רבות יחסיו. ולא יהיו בעלי חיים מטפת זרע, ולא צמחים מזרע בענין שיהיה נגוד כל דבר אל מינו, אבל יתחדש מינים כלם מתחלפים בכל ענין, ואנחנו לא נמצא הדבר כן, ואם היה, יהיה בו הפסד סדר העולם בכללו. הנה הנותן לעולם סדרו ית' וית' השפיע נתינת הצורות אל עצם שכלי לא יתנועע ולא ישתנה, וישפע ממנו מה שלא ישתנה ולא יתנועע רצוני הצורה. כי צורת האדם, כל ימי עולם היא צורת אדם אחת, כפתוח האחד בחותם, שיחתמו בו בשעור חותמות לא יספרו, וכן שאר המינים. ואמנם גלגל המזלות ומרה שסביבו מכוכבי לכת המתנועעים על קטביו המחייבים לענינים והיחסים המתחלפים אשר זכרנו, הם במדרגת כלים, כמו שאמר המשורר שלנו בתאר החומר, והגלגל והתנועה והגעת הצורות: לילור זמני בין ידי חפצי כמו חומר, והגלגל כמו אֶבְנִים. ואלה התנועות דרכם שיפעלו שתי פעולות, אחת מהן קודם מציאות המצוייר, והוא הקנאת החומר הכנה לשפע הצורה, בענין יכריע השפעתו על לא השפעתו כהשפעת קצת הנקראים שכלים. וידמה שיהיה אשר היא כמו התחלה להתחלת תנועות גלגל המזלות והפעולה השנית, אחר מציאות המצוייר, והוא שישומו בו מקרים אישיים, עד שיהיה מקובצם בלתי מושווה, ויתחייב מרה, שלא ידמה איש לאיש לעד, ולעולמי עלמים. ואלו קובצו כל אותם שעברו, וכל הבאים מאנשי הארץ, לא ידמה אחד מהם לאחר, כי יחסיו לא ישובו, והיחס המתחדש הוא האישי. הנה בסבת העצם הנבדל השכלי הנותן הצורות תהיינה הצורות בכל מין אחת, וביחסים אשר לא ימנו, יהיה בחומר הכנות לא ימנו, ובמורכב מהם זמן הצורה אישים לא ימנו. אחר כן לא יתחייב רבוי הצורות המושכלות לעצם הנפרד רבוי בעצמותו, כמו שחשב זה ר' שלמה אבן גבירול, עד שגזר כי עצמית השכל אחר שהוא משיג כל הדברים, היא מחוברת מכל הדברים, ושם הדברים היותר חזקי הפשיטות אחר הראשון ית' וית' יותר חזקי הרבבה. ואמנות העם⁽²⁾ היא, שאין כל מה שישכיל דבר יחייב שיהיה הוא אותו הדבר. ואמנם⁽³⁾ יחייבו זה בראשון ית' וית', ודבורם בזה ישיגוהו בטולים גדולים, לא יספיק זה הספר טענותיהם, וההשוכות שיש עליהם, וההכרעה. אבל נניח זה למי שיחקרוהו. ואמנם דבורנו עתה באותם אשר נקראו שניים ומלאכים, וכל אחד מהם ישכיל עצמותו, וישכיל הראשון ית' וית' ואין הראשון עצמותו, וכן כאשר השכיל הצורות, לא יתחייב מרה

(1) אלא שהעם כלומר עם נכרי.

(2) ואמנות העם פיר' הנוצר כך נראה.

(3) ואמנם נראה שרמו בזה אל מאמיני השלוש.

שהיה אותם הצורות עצמותו. אבל היתה עצמותו משכלת הצורות אשר החומר אפשר לקבלם. ויהיה שכלו לודו מספיק במציאות הצורות בחומר כשהגיע הכנה כמו שאם היה בנפש הנגר על דרך משל כח מה. בענין שאשר ישכיל הוא צורת הכסא. והיו העצמים הראויים לעשות הכסא מהם. והקרשים המסמרים כלם נמצאים מכונים. היתה ידיעת הנגר לצורת הכסא מספקת במציאות הכסא ממנו. מבלי שיגע בו יד, כמו שכבר אמרנו זה פעם אחרת. והשכל הנבדל האחרון אשר קראוהו שכל פועל. ירשום בעצם מה הצורות הנפשיות מן התנמר. וישימם בו כמו שהם בידעת נותן הצורות. אכן היוהם בשכל הנבדל נפשיות. יחוייב הגעתם בחומר. והיוהם בזה העצם נרשמות נפשיות מחומר. רצוני בשכל האנושי. לא יחוייב יותר מהדמות השכל האנושי בשכלים הנבדלים. ויהיה האדם קצור (המציאות כלו. כי בו חומר וצורה ויסודות. נפש צימחת חיונית. ידמה בה הצמחים באופן מה. ונפש חיונית. ושכל. בידו להיות נבדל כאשר נשלים. והיו צורות הנמצאות מורשמות בו. וסדר המציאות כלו. ומדרגתו מן העולם בכללו מדרגה עצמות הכסא (מגלגל המולות והישר. והיו קצור מה שזכרו העם בסדר המציאות. וכאשר בחננו דבריהם מצאנו מה שאמרו בזה הסדר דבר יעמוד עליו המופת. ותסכים עמו התורה. אחר שכבר התבאר בכתובים סדור המציאות והשתלשול הסבות והמסוככים כמו שכבר ביארנו זה. ונבאר עדיין. אמנם מה שאמרו בסכור המציאות הצמחים והבעלי חיים. ושהם ממה שיעזור במציאות חמריהם הגלגל הישר. ובמציאות צורתם גלגל המולות בנטייתו. ונטיית מה שיקוף עליו מוכוכבי לכת. ואחרות צורת כל מין מהם שהם מהתחלה שכלית אחת. זה כלו ממה שלא הכחישהו התורה. והמופתים הנעשים בו אמתיים. אמנם מה שאמרו בסבות מציאות אלה התשעה כדורים המתנועעים. וסבות מציאות מניעיהם. הנה כל מה שאמרנו בזה. אמנם הוא משפטים לא מצאנו מופתיהם מבוארים. ואנחנו לא נכחיש מציאות אלה הדברים על זה הסדר. אמנם אנחנו מסופקים בכל מה שאמרו בסבות זה הסדר. כאמרם שהיוצא תחלה יציאה ראשונה מן הראשון האמיתי ית' וית' הוא להיות משכיל עצמותו וישכיל הראשון. וישכיל שביניהם יחס והוא יחס העולות אל העלול. חוייב ממה שישכיל מן הראשון יציאת שכל שני ממנו. ומה שישכיל מעצמותו יציאת הגלגל הישר ממנו. וממה שישכיל מן היחס יציאת עצם הוה כמו נפש גלגל הישר. והשתלשלותם כן עד השכל אשר קראוהו פועל. ואנחנו לא נבין עד עתה היות אלה המאמרים מופתיים. ואין אצלינו שיהיה לשכל האדם צד. ויוכל לתת בו מופת על מאמרים כאלה. כמו שהכננו דבריהם בסבות מציאות הבעלי חיים הצמחים מבוארים במופת. ואולי זולתנו יבין זה. אמנם אנחנו הנה נחשוב מאמריהם בסכור הסדור. כאשר הראשון והשכלים והגלגלים מאמרים חוייב עליהם (האמינם בריחתם מדבת מרה. ונפלו בדבנת אחרות. וקרה להם כל זה לרוב היוהם מדמים בנפשם ודעתם שביכולת האנושי. שלא יחסור בידיעתו דבר מרה שבמציאות. ואנחנו לא נחשוב כן תל. אבל נאמר בזה דבר כבר אמרנוהו פעם אחרת — אמנם הדבר טוב אין לחוש אם יושב פעמים רבות. כמו שאמר גלינוס — ואשר נאמר הוא. כי מן שלא ידע גדר עשרה (ואי אפשר לו שידעהו לעולם. וישתדל לדעת אלה הגדולות הוא למיעוט היותו מכיר עצמו. ואינו דומה אלא לאיש שיש לו מהחולשה ונפילת הכח בענין. לא יוכל להגביה משקל לטרא אחת מן הארץ. וישתדל

(¹) קצור כך נקדוהו כלומר חקוי קטנה של כל העולם כולו (איין אבריסם).
 (²) עצמות הכסא פיר' של מרכבה. שהוא הנקודה האמצעי שבו יסבבו ויכינו הסבות כל הגלגלים.
 (³) מאמרים חוייב עליהם אמונתם מפני שברחו מרכיב מה בעצמות הית' ונפלו ברכות או ברכות אחרות.
 (⁴) גדר עשרה פיר' הגלגלים או י ספירוי.

עם זה להגביה אלף ככרים או יותר. אבל נאמין מה שאמר צופר הנעמתי: החקר אלוה תמצא ואם עד תכלית שדי תמצא, גבחי שמים מה תפעל עמוקה משאל מה חרע [איוב יא' ז']. ובדומים לאלה אמרו חכמינו ע"ה: כמפלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור. אמנם שבכאן שלשה עולמות, עולם עצמים בלתי גשמיים, ועולם הגשמיים השמימיים, ועולם ההויה וההפסד, הנרה כבר מצאנו אמתתו כמופתים אמתיים וכבר מצאנו לו ג"כ רמיוורת בספרי הנבואה.

כתובים מעידים.

אמר דוד ע"ה: ברכו ה' מלאכיו גבורי כח [תהלי קג' ב']. ושאר הפסוקים השלשה אשר קדמנו זכרם. ואמר שלמה ע"ה בתארו השכל⁽¹⁾: ה' קנני ראשית דרכו מעולם נסכתי מראש [משלי ה' כב']. ואמר בתאר היותו קודם במדרגת המציאות למציאות השמים והארץ: באין תהומות חוללתי בטרם הרים הטבעו וכו' עד לא נעשו ארץ וחוצות בהכינו שמים שם אני, בחקו חוג על פני ההום, באמצו שחקים ממעל בעוון עינות ההום, בשומו לים חקו ומים לא יעברו פיו. ובסדר אלף הנקראים שכלים ומלאכים יאמרו קצת חשוכי אומתנו וחכמיה: ומשופריה גזרו חכמי גברו, ומקוריהם גברו ולא להי' גל עינות שכל יצאו מנהו והוא ראשית דרכי אל. ובאשר במציאות השמים חסרון מה בהקש אל מציאות הראשון ית' וית' אמר בלדד השוחי. הן עד ירח ולא יאהיל ושמים וכו' אף כי אנוש רמה [איוב כה' ה']. ובאשר במציאות השכלים המופשטים אשר לא יתנועעו הנקראים בלשון התורה מלאכים חסרון מה בהקש מציאותו ית' אחר שבהם אפשרות מציאות מעצמותם, וחיוב מציאות בו ית' אמר אליפז החמני: הן בעבדיו לא יאמין [שם ד' יח']. אף כי אנוש רמה⁽²⁾ וכן אדם תולעה, אף כי נתעב ונאלח. ומפני שאלה העצמים הנכבדים הנקראים שניים להם מדרגות זו למעלה מזו, תתאר התורה קצתם במלות ההגדלה, יותר ממה שתתאר קצתם, כאמרו: יעמוד מיכא אשר הגדול. ויקרא קצתם פנים וקצתם אחורים כאמרו והסירותי את כפי וכו' [שמות לג' כג']. ואשר הם מהם מניעי השמים ייוחד כל אחד מהם באומה אומה, כמו שאמר המלאך לדניאל: ושר מלכות פרס עומד לנגדי עשרים ואחד יום, והנה מיכא אחד השרים הראשונים בא לעזרתי [דניאל י' יג] — אמרו עשרים ואחד יום ירמוז אל עשרים שנה ויותר מעט שהיה בין שנת התחלת כורש המלך אשר ברה צורה בכנין בית המקדש, עד עת שנשלם בנינו בזמן דריוש, ובהעמיד מלך פרס בנינו בורה הזמן, יאמר ושר מלכות פרס עומד לנגדי עשרים ואחד יום, כמו שכבר ידעת קראם השנה ימים, כאמרו ימים תהיה גאולתו, ואחר כן נשלם בנינו והוא אמרו והנה מיכא אחד השרים הראשונים — ובתאר הכרת מלך פרס, והכנעתו על יד מלך יון: ואני יוצא והנה שר יון בא [שם ב']. וידמה שמניע גלגל הכוכב על האומה והממונה להנהגתה כפי השרשים אשר יעשו בעלי החכמה ברשומי הכוכבים, הוא יקרא ג"כ בלשון התורה מנהיג להם, ויאמר: שר מלכות פרס, שר יון, מיכאל שרכם. ואין לחוש אם יסכימו כל החכמות עם התורה. ולקצת אלה העצמים ג"כ השגחות ברצון האל ית' על איש איש, ימנעוהו מהרעות המקדיות, וישומו אותו באופן יקל עליו סבול הדברים הקשים, כמו שאמר אברהם אבינו ע"ה; הוא ישלח מלאכו אתך [בראשית כה' ז']. ואמר יעקב ע"ה: המלאך הגואל אותי [שם מח' טז']. ונאמר למשה ע"ה: הנה אנכי שולך מלאך לפניך [שמות כג' כ']. כי ילך מלאכי לפניך, ואמר ישעיה ע"ה: ומלאך פניו הושיעם [ישעיה סג' ז']. ואמר דניאל ע"ה: אלהי שלח מלאכיה [דניאל ו' כג']. וכבר יראו לקצת אנשים בצורות גשמיות, נבראות לפי השעה, לזאת אמתיות.

(1) השכל פיר' השכל הפועל.

(2) אף כי אנוש כמה זה אינו מן הענין הפסוקי.

כמו שפירש רב סעדיה ז"ל בתמונת ה' יביט. והצורה האלהיה הנכראת תראה. וכבר יהיה זה למען ישקיפו קצת הקרובים לאל ית' בנסתרות. וכבר יהיה זה להצילם מן המות. כמו שכבר ראה זה נבוכדנצר באמרו: הא אגא חוי גוברין ארבעה שדיין בנו נורא [שם ג' כה']. וכבר יהיה לחבלית הגדלים אותו שיראו לו כאלו הם אוכלים. מבלתי שיעשו כן באמת. כמו שנראה לאברהם ולוט. וכבר יראו לאנשים שהם מנוצחים מהם כדי להאמין אותם. וחזק את לבם כמו שבא בספור יעקב: ויאבק איש עמו וירא כי לא יכול לו [בראשי' לב' כה']. ומהם ג"כ מניעי כוכבים שהם גזורים או ישולח מהם יפשיט הצורות מהחומרים. וכאלו הם עוזרים לזקק הדברים על שישאר בחמרים יותר משישאר בצורותיהם. והדומים לאה יקראום חכמים ז"ל מלאך רע. ויאמרו: שני מלאכי שרת מלוקן לו לאדם אחד טוב ואחד רע. וזה מפני שהוא תמיד בין אפשרות רוע הצלחה לו. ואפשרות טובה הצלחה לו. ויאמר הכתוב בעבורו: וכיעתתו רוח רעה מאת ה' [שמואל א' טז' יד']. ויקראו הכוכבים המתנועעים מאלה. בעלי משפטי הכוכבים: לא הצלחה. ויכנו הדומים להם ויבא גם השמן בחוכם ואיוב א' ז'. ומו שעיין ג"כ דברי חשובי זאת האומה ימצאום מאמינים אה הסדורים. וכאשר הראשון ית' וית' לא יקיף בו מקום. וכאשר מדרגת קדושתו למעלה ממדרגת אלה הנקראים שכליים יאמרו קצת נכבדינו: סרו מקומות מהכלך. ושחו מרימות מסבול גדלך. ותכו אדמות לפעמי רגליך. ועל גב חכמות נתקעו אחריך. כי אין מחניך באוהל ובאולם. ותמצא כמו אלה המאמרים. והאמונות לזולתם רבים מאד. וכאשר תבחן. כאשר כבר אמרנו. הפעולות אשר להם תכליות נפלאות היוצאות מהבעלי חיים. נעדרי השכל. תדע שהם בשירות אלה העצמים הנכבדים. וכן הסדורים הנשמרים במין מן הצמחים אשר תעשה אותם הנפש הצומחת הנעדרת הרצון והשכל. תדע ג"כ שהם תחת משפט אלה העצמים הנכבדים. ונשפטים מהם. ונאסרים במאסרם. וברצון האל ית' תדע. כי אלה העצמים הנכבדים אשר יקראו מניעי הגלגלים. להם השקפה על הענינים האנושיים החלקיים ושאר מה שבזה העולם. לכן ראוי א האיש החשוב לשער השקפתם על מעשיו ועסקיו ועל מחשבותיו ומצפוני לבו ג"כ. וכזה יאמר המשורר: ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב. כינו בויעים בעם הנוטע אוון הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט היוסר גויים הלא יוכיח וכו' [תהלי' צד' ז']. כי האדם כשהחזיק בזה ושמו אמונה לעצמו. התייש מן המחשבות הרעות. כל שכן מן המעשים אשר כן.

העקר החמישי באמונה האחרונה.

והיא האמונה נביאיים ע"ה ומה שדברו בו. והיא כלל אחד ושני פרקים. הכלל במקובלותו וביאור כללות תועלתם. הפרק הראשון: בנבואה ומיניה ומדרגות האנשים בה. הפרק השני: בתנאי הנביא. ובתמורה וההפך שבה וכן הסתירה'.

ה כ ל ל .

השגות האדם מהן מושכלות. ומהן מוחשיות. והמוחשיות מהם מה שיהיה האדם עצמו הוא המרגיש אותם. ומהם מה שלא יהיה הוא המרגיש אותם. אכן הרגישם כבר זולתו וספר אותם לו. והביאם אליו. אם קהל ואם אחד.

באמונה האחרונה ר"ל: האמונה אשר יסודתה במחודשים המפורסמים ואין עקריה בשרש השכל לבד ונקרא' האמונה האחרונה בעבור התגלות השכינה בפרהסיא פנים אל פנים. ונקראת' האמונה מכח מופתים הפילוספיה ראשונה. בזמן. ולא במדרגה. הסתירה ר"ל שכופרים בתורתנו לגמרי במעלם הרע.

וכבר יהיה דעתו סומך עליהם או עליו מאד, עד שלא ישחדל להרחיק מאמרי או לספק בו, אבל יהיה אצלו במדרגה כאלו הוא בעצמו ראה זה, ולפעמים לא יסמוך דעתו בו. ולזה יהיו המקובלות אצל אנשים מה, בלתי מקובלות אצל אנשים אחרים, ויחשוב הסכל שזה חולשה במקובלות, והמקובלות בהם יושמר סדר העולם ויחמיד בו הישוב, ולולי הם מתבטל זה. כי סדר העולם לא יגזור, שיחידה כל מי שהוא בו שופט, עד שכאשר יראה דבר יכחישהו השכל, יגזור בו במרה שראוי. כי אם היה זה כן, יפסד הסדר, ויתחדש ההרג. הנה אי אפשר מבילתי שופט ממונה רצוי. אותו השופט אי אפשר שידע כל הענינים המתחדשים בחושינו, אבל ידע מהם מעט מוער, עד שאין יחס לו אל מה שיעלם ממנו מהם. וכל מה שיעלם ממנו מהם אמנם יבא אליו מצד הספור. ואם היה השופט יוצא לקראת הכחש, העדויות, ויכחיש כל הדברים, לא יתפרע העשוק מן העושק, ויצטרך העשוק לחבוע דינו בדין⁽¹⁾. אם יוכל, ויעזור אותו כח אהת, ולעשוק אחרת, וילחמו ויפסד סדר העולם. ולכן אי אפשר לשופט מבלי שמוע הדברים, ושיכיר העדויות וישיתדל שיקח אותם מאנשים נאמנים בכל יכלתו. הנה כבר התבאר תועלת המקובלות: אמנם התחלף האנשים במקובלות, אין זה מחייב ספק בהם עצמם, אבל לפעמים היו הם בעצמם אמת ואם תהיה אופן הנעתם אלינו אופן חלוש⁽²⁾. ועל הרוב יפול הספק כשיבוא אלינו הספור מאחד, ואמנם כשיבוא אלינו מאת המון האומה, לא תאמר שהם הגיעו אליהם⁽³⁾, אלא ששמעו ההצלחה⁽⁴⁾ כלה, עד שהיה בה שש מאות אלף נביא ויותר ביום אחד, לא נשאר ספק—אלא אם יאמר אומר, שזה הספור חברו מחבר, מבלי שהיה כן לעולם. ועוד נזכר בפרק השני גלוי אלה הספקות והדומות להם.

הפרק הראשון.

כנבואה ומינייה, ואפשרות מציאותה לאנשים, והתחלפות מדרגות האנשים בהם.

החלה מדרגת הנבואה, החלומות הצנדקים. ומבואר שהם נמצאים לאנשים רבים, וסבתם, שהיקיצה היא ענין לגשם, תהיה הנפש בה משתמשת בחושים הנראים ובכחות הפנימיות יחד. והשינה ענין מה לגשם תהיה הנפש בו מבטלת לחושים הנראים, על דרך ההרדמה להם, משתדלת על התעסקות כחותיה הטבעיות לבד התעסקות רב. ואחד הכחות הנפשיות הוא כח קראונה לך במאמר הראשון מזה הספר. מצויר. והוא אשר יביט אל המעטת החושים, ויתעסק במה שיש שם ממוג, ומרכיב ומכדיל הרכבות והבדלים כוובים או צודקים, ויביאם אל החוש המשותף, וזה הוא החלום. ואמרנו לך שזה הכח מכחות הנפש לבד יעשה מעשיו בשינה, אבל באולי שתהיה השינה עוזרת לו. כי מדרד⁽⁵⁾ הנפש כאשר תתעסק במשפט כח מרה, שתתשרר ממשפט כח אחר, או בלא ספק תחלש בו. וכאשר ישבתו החושים, היה זה הכח מתבודד להבלוי ושקריו, כל עוד שלא יגער בו גערת השכל ויפתה אותו. לכן תמצאנה מהגבר בחולים, ויחוסף בהם עד שיראו צורות כוובות, וישמעו דבור כווב לחולשת נפשיותיהם הנמשכת לחולשת גשמיהם. עוד בלי ספק אצל האל ית. והמלאכים והשכל הפועל אשר נקראו רוח הקדש ידיעת מה שהיה, ומרה שהוא עתה, ומה שהוא עתיד להיות. ואין ספק שהנפש האנושית, ורצוני

(1) בדין צ"ל בכח ובחוקה.

(2) אופן חלוש: כגון עד מפי עד מפי עד וכדומה.

(3) אליהם: פי מאחר.

(4) ההצלחה ההצלח מצרים, או שמועת העשרת הדברים.

(5) כי מדרד, מוסב למעלה אל יביט אל המעטת החושים.

הכה הדברי אשר הוא יתרון באדם בפרט, לו המשיכה מברכות השכל הפועל, כבר עמד על זה המופת האמתי, והוא ידריגנו מן הסבלות אל הידיעה, וזה תנועה, וחנוכה לא תהיה אלא ממניע. וכמו שיש לו ממנו מפתחות החכמות, כן יש לו ממנו מפתחות הדברים הנעלמים אם התחוק יותר, והוכן יותר. וממה שימנעהו מפגישה הנסתרות ממנו בהקיץ, התעסקו בהשגרת החושיות בהקיץ. אמנם בשינה, ואצל כלתו מעסק החושים. הנה כבר יהיה המונע אותו עובי הרוח באדים מה שיאכל וישתה, או שיהמה לבו להעדר מה שיאכל וישתה. ואין חלוק בין היותו רעב או היותו שבע, או היותו שכור או צמא. ואלה כלם עסקים ומונעים, וכבר ימנעו ג"כ הרבה, זה הכח המצייר בהתמדת הביאוי אל החוש המשותף תעונויו והכליו, ולא ימלט מטורדת היקיצה אבל מבהל השינה כמו שאמר איוב ע"ה: כי אמרתי תנחמני ערשי, ותחמני בחלומות. ולפעמים יפול זה הכח תחת ממשלת השכל מעט, והוכנה הנפש המדברת למשוך הנעלם מן העצמים הנכבדים, והשתדל זה הכח המצייר להפסיק ביניהם, לא מכל וכל כענינו, ולהיותו התאר הראשון אשר זכרנוהו, אשר הוא שכוש החלומות, אבל יהיה הוא אשר ישתדל לפגוש העתידות ולהשיבם על הנפש במשלים. כמו שיראה כשיהיה עתיד ללכת בדרך, כאלו יעופף, ואשר עהיד לו שישגי התענוגים, כאלו הוא נושא אשר נאה, ושאר מה שיוכנס בחכמת פתרון החלומות. ואם היו משלי אלה החלומות, במה שהיה מיוחד לאיש אחד, או בדבר חלקי, לא נאמר שהוא נבואה, או אם נאמר שבו חלק מנבואה, הנה הוא חלוש מאד. ואם היה בדברים הגדולים, ומה שיכלול האומות, ויתחדש בזמנים הארוכים, הוא הלום של נבואה.

כתוב מעיד בזה הענין.

בשנת הרא לכלשצר מלך בבל דניאל חלים חוא זכו ודניאל ו' א' זשמו עד אמרו ע"ה אתכריאת רוחי אנא דניאל. וזאת המראה כבר השתדל הכח השכלי מן הנביא לקבל מידע העתידות, מה שיחחדש לאומה ולאומות וזלחה בזמן ארוך, והשיגם הכח המדמה בציור הממלכות המתחלפות בבעלי חיים מתחלפים, ונגלה אליו ע"ה באחרית המלכות נראה הנכבדים בצורה גשמות. וכמה שהיה זה באחרית המלכות נראה אליו בצורת זקן. והחלף) זה באמרו ע"ה הוא היות עד די כרסון רמיו ועתנג יומין יתיב וכו'. ומפני שהפסיק הכח המצייר בין הכח השכלי והנעלם הגמור, הוצרך הכח השכלי להתחנן אל העצמים הנכבדים להשלים כחו לפניו בבאר זה אליו, הוא אמרו ע"ה: קרבת על חד מן קאמיו ויציא איבעי מיניה על כל דנא וכו' עד אמרו עד כה סופא רמולתא. — ולפעמים יגיע הספור העצום על הנביא בלי משל כהיות הנפש המדברת גוערת במציירת, מונעת אותה ממשליה ודמיוניה עד שחפגוש הנפש הנבואה הגמורה על מה שהוא עתיד, מכילי צורך אל פירוש.

כתוב מעיד בזה הענין ג"כ.

הוא בחלום, וזה באמרו: ויהי השמש לבבא ותדרמה נפלה על אברם וכו' ואחריו: ויאמר לאברם ידוע חדע כי גר יהיה זרעך בארץ וכו' ודור רביע: ישוכו הנר וכו'. וכבר יקרה בקצת בני אדם שיהיה לנפשיהם מן הכח והחשיבות מה שיגזור שלא יכטלוהו דבר מהתעסק בדבר, ולא ימנעהו) ההבטה על משפטי החושים מהשיג מה שבכחו להשיג מהנסתרות, והשפעות

- 1) וכבר ימנעו פיר' אה ההשפעת של השכל הפועל ימנעו לכא א השכל האנושי מכת זה המצייר בהתמדת וכו'.
- 2) והחלוק פיר' ורמו.
- 3) ולא ימנעהו ההבטה וכול' כלומר השינה, או העסק באמולה ושחורה והעיכול וכדומה.

העצמים השכליים, והעתידות. — ולפעמים יעחק הנביא ממין הנבואה שהיא בחלום אל מין הנבואה אשר בהקיץ, כמו שיתדרג כל בעל חשיבות מן הנמצאים הגשמיים ממדרגה שפלה אל מדרגת יותר עליונה.

כתוב מעיד בזאת התדרגה.

בנבואת אברהם אבינו ע"ה. אמנם החללה מה שבא בכתוב: ויאמר ה' אל אברם [בראשית יב' א'] וכו', וירא עליו ה' [שם יח' א'], וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אחן את הארץ [שם יב' ז'] וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לויט [שם יג' יג']. זה כלו בחלום בלי ספק. מפני כי התדרגה אל הנבואה אשר תהיה בהקיץ, אמר הכתוב עליו: אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברם [שם טו' א']. ואמנם אחר זה: וירא עליו ה' באלוני וכו' וישא עניו וירא והנה שלשה אנשים. ובנבואת דניאל ע"ה, אם תחלה, כמו שאמר: דניאל חלם הוא [דניאל ו' א'], ואחריו כן: ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה [שם ט' כא]. ועוד: וכיום עשרים וארבעה לחודש הראשון ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל ואשא את עיני ואראה, והנה איש אחד לבוש בדים ומתניו גזורים בכתם אופו [שם י' ד']. עד אחרית הנבואה. וזאת הנבואה בהקיץ יתדרג אליה מנבואה בחלום, וכבר יבוא על הנביא הנבואה שהוא בהקיץ תחלה. — ולפעמים יתעלף הנביא מחוקת המראה מרה שאין לו יכלת לסבלו, ולפעמים לא יתעלף מזה (זה) השעור, וכבר יקרה לו לפעמים כדמות נפילה^(א) ואלה שנויים במדרגת הנביאים.

כתוב מעיד בזה הסידור.

אמר בנבואת אברהם אבינו ע"ה ויהי השמש באה ותדרמה נפלה על אברם [בראשית טו' יב']. וזה בתחלת ענינו עד שהורגל באלה המראות הנכבדות, והתחנך בהם. ולא זכר בו כמו זה הענין כשאמר: וירא וירץ לקראתם [שם יח' ב']. אמנם משה ע"ה בתחלה ספר הכתוב עליו: ויסתר משה פניו כי ירא מהביט [שמות ג' ו'], ובאחרונה: הראני נא את כבודך [שם לג' יח']. אמנם יחזקאל ספר על עצמו שקרה לו תחלה דמות נפילה, זה הוא אמרו: ורעה נשאתני ותקחני ואלך מר בחמת רוחי, ויד ה' עלי חזקה ואבוי אל הגולה הל אביב עד אמרו [יחזקאל ג' יד' ושם], ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכם. אמנם דניאל ספר על עצמו ע"ה: ואני נשארתי לבדי ואראה את המראה הגדולה הזאת ולא נשאר בי כח והודי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח [דניאל ו' ח']. ואלה חלופי מדרגות האנשים בזה, ובאלה המדרגות שנויים לא ימנו. — וזאת הנבואה אשר בהקיץ כבר תהיה מוכנת הנפש ברה לפגוש העתידות ויביא אותה הכח המצייר ג'כ, ויביא לה המשלים ודמונות כאותם אשר נזכר עוד.

כתוב מעיד בדמיונים אשר בהקיץ.

והמצא זה הרבה בנבואת יחזקאל ע"ה, עד שאמר על עצמו: הנה המה אומרים לי הלא ממשל משלים הוא [יחזקאל כ' מט']. וזה שהוא נדמית לו ארץ ישראל^(ב) וסביבותיה ביערים מלאים עצים רבים. וזה במאמר האל ית' לו: שים פניך דרך תימנה והטף אל דרום והנבא אל יער השדה נגב ואמרת ליער הנגב שמעני דבר ה' [שם כא' ב' ושם], ואמרו: הנני מצית בך אש ואכלה בך כל עץ לה וכל עץ יבש לא תכבה להבת שלהבת. וכאשר תחלונו במאמר: הנה אומרים לי הלא ממשל משלים הוא, נאמר לו הביאור: וזה שים פניך אל ירושלים והטף אל מקדשי, והנבא על אדמתו ישראל. כי הוא ע"ה היה גדול הדמיונים בנבואתו, וזה באמרו: מה יהיה עץ הגפן מכל עץ הזמורה אשר

^(א) כדמות נפילה פיר' נפילה הנפש.
^(ב) ארץ ישראל, צ"ל ירושלים וארץ ישראל.

היה בעצי היער [שם מ' ב'] ואמרו: שתי נשים בנות אב אחת היו [שם כ' ב'] ואמרו: הנשר הגדול גדול הכנפים [שם י' ג'] ורכים כאלה בנבואתו ע"ה ומפני שהצורות אשר יראם אמנם הם צורות נבראות לנביא כי לא יתרה מלאך בעל נשם, היה הוא רואה הצרות ולא היה רואה אותם מי שהיה עומד עמו, כמו שספר דניאל: ראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו [דניאל י']. וכן ספר יחזקאל ע"ה באמרו: והי בשנה הששית בחמשה לחדש אני יושב בביתי וזקני יהודה יושבים לפני ותפול עלי שם יד ה' צבאות, ואראה והנה דמות כמראה אש וכה [יחזקאל ח' א'] וזה כי הסוגים הגדולים לזה הענין הנכבד הם שלשה: אחד מהם החלום הצודק והשני שיקרה לו בו דבר כמו הדרמה, או כפייה⁽¹⁾, והוא המראה הגדולות ואשר יסתלק זה ממנו ויספר מזה שראה. כמו וישלח חבנרת יד ויקחני בציצית ראשי, וחשא אותי רוח וכו', עד אמרו ורוח נשאתני והביאתני [שם ח' ג'], כשדומה אל הגולה כמראה ברוח אלהים, ועל מעלי המראה אשר האיתי [שם מ' ב'] ואמרו: במראות אלהים הביאתני אל ארץ ישחאל [שם יא' כד'] ואשר כמו סוג שלישי הוא אשר יראה המראות ביקיצה גמורה ומדרגת הנפש בזה מתחלפות מאד, וכבר ביארנו אפשרות זה. וכבר התבארה השגחת הבורא ית' וית' בנבראים לכל בעל התבוננות. אכן למה שהיו בעלי ההתבוננות מעומים, היה משלמות חסרו ית' עליהם, שינחם על המנהגים הנאים והמורית התמודות על יד זה אשר הוא אמצעי בינו ובין בראויו. וכבר יגדיל האל ית' יכלת זה האמצעי בינו ובין בראויו, וינשא מעלתו עד שיהיה לו מן הכח כדמות מה שיש לעצמים הנכבדים הנשפעים עליו בנבואה, ויהיה לוי יכולת לשנות⁽²⁾ הנמצאות מהותם, ורכי טבעיהם הנהוגים להם, ושיצליח עם אחד ויהפך אחרים⁽³⁾. ושומית המכוכבים, ויהיה המתים מן המאמינים כמו שנגעא זה בקבלותינו — ואין בשכל מה שיכוזבו או יערער בזה, אבל מזה שיאמתחו ויצדיקו — עד שיאמר ע"ה: אלו השוכב נא נפש הילד הזה [שם מא' יו' כא'] ואמר לאחרים: אם איש אלהים אני תרד אש [שם מב' א' י'] וחמצא אישע ע"ה מדרגתו בזה למטה ממדרגת אליהו ע"ה. כי הוא בתפלה חשב שהתויר הנער ישלם בהניח משענתו עליו, עד שאמר לו שלוחו: לא הקיץ הנער, והוצרך אל ויקם וילך בבית אחת הנה ואחת הנה, ושאר מזה שהוצרך לעשות, לא כמו אליהו ע"ה, כי הוא אמנם אמר מאמר לכך והוא: ה' אלהי תשיב נא נפש הילד. וזה, כי היה לו מן הכח רצוני לאלישע שני שלישיית בח אליהו, וזה אמרו: והי גא פי שנים ברוחך אלי [שם כ' ט'] וכבר חשבו אנשים סכלים, שהוא שאר ממנו כפל מה שהיה לו מן הרוחניות, ואיך יתנדב אדם במה שאין לו יכלת? — עוד אמר הכתיב: כי ארת הבכור בן השנואה יכיר לתרת לו פי שנים וכו' [דברים כא' יו'] לא יתכן בו שיחשב שינתן לו כפל נכסו אביו, אבל ינתן לו שני שלישי, ונתן לאהיו השליש. וזה הנתרון הגדול כבר חשבו אנשים שהוא יגיע⁽⁴⁾ בקנין וכבר הכחישום אחרים. ונאמר בזה שלא הצלח כל נפש לכמו זה הדבר הגדול אלא הנפשות החשובות הזכות, והחשובות. והזכות לפעמים יהיה נמצא באדם מתחלת בראיתו ומעלת המדות כמו כן, ובכך יועיל בו הלימוד, וחברת אנשים חשובים תועלת גדולה מאד. לזה חמצא להקת הנביאים לפני שמואל ע"ה, ובני הנביאים לפני אליהו

(1) כפייה, כלומר נפילת הנפש.

(2) לשנות פיר' כמו המורה שהורה לנחש. ורכי טבעיהם כמו הירדן שנסב לאחור.

(3) ויהפך האחרים פי' כמו שנאמר בירמיה בחתלת שלוחו לנמש ולנמוע. ושימית כמו קרח וכל עדתו, או צדקיה בן כנענה ובדומה.

(4) שכבר יגיע וכו' פירש שיש ביכולת האדם לאסוף מצד עצמו בניעו דבר הנבואה כאשר ביכלתו לאסוף שאר החכמות בהתמדת לימוד ובגיעת נפשו.

ואלישע. ואמנם השתדלותם והרצינותם ללמוד מנהגם החשוב. והתחנך במדותיהם הרצויות וההמשך להם לא יהיה בטבע^א אך עם זה הוא גדול התועלת כל שכן כשתהיה הנפש חזקה ההכנה בזה, כמו מה שהיה אלישע ע"ה, שהוא הירד טרוד בעניני העולם כמו שבא בכתוב עליו: שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים עשר, ובקמו מעט נמשך אחר אליהו ע"ה, כמו שבא בכתוב: ועבדך אליהו עליו וישלך אדרתו עליו עד אמרו ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך, ויקח את צמד הבקר, עד אמרו ויקם וילך אחרי אליהו וישרתהו [מא' יט' יט']^ב. ואלה הבתות אשר היו יוצאות בעקבי הנביאים הגדולים אמנם היו נמשכים להם ללמוד מנהגם ולקנות חשיבותם, וכאשר הוכנה הנפש הושפעה הנבואה, כי אין שם כילות. ובכמו זה מצאנו ר' פנחס בן יאיר אומר: טהרה מביאה לידי נקיור, נקיור מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי רוח הקדש. וכאשר ילמוד המתלמד המדורת החשובות, הושפע עליו הרוחניות, אכן בתנאי זמן מיוחד, כמו שאמרו רבותינו ע"ה: פעם אחת היו חכמים יושבים, ויצאתה בת קול ואמרה: יש ביניכם אדם שהוא ראוי שתשרה עליו שכינה כמשה רבינו, אלא שאין דורו ראוי לכך, ונתנו חכמים עיניהם בהלל הזקן. ושוב פעם אחת היו חכמים יושבים ויצאתה בת קול ואמרה: יש ביניכם אדם שהוא ראוי שתעמוד לו חמה ולבנה כיהושע בן נון, אלא שאין דורו ראוי לכך, ונתנו חכמים עיניהם בשמואל הקטן. הנה כבר נראה זה מדבריהם, שיש לזה זמן מיוחד, וכמו שבא בכתוב: ודבר ה' היה יקר בימים ההם אין חזון נפרץ [שמואל א' ג' א']. וג"כ מקום מיוחד על הרוב, והוא ארץ ישראל, כמו שמצאנו קצתם יאמרו בהפסק: ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה כמשה אלא שבבל גרמה לו. טפח ליה אבות בסנדליה, [יחזקאל א' ג'] היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר? והשיב * היה היה שכבר היה. וזה השפע על הרוב ימצא בארץ ישראל. ולזה למה שרצה יונה ע"ה שלא תבואה הנבואה, ברח מארץ ישראל. וזהו מה שבא בכתוב, ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' [יונה א' ג']. ועוד אומה מיוחדת, והיא הישראלית. כי אומתנו הסכמה על זה: ואמרו רבותי ז"ל: בקש משה רבינו ע"ה שלא תשרה שכינה על אומות העולם, ונתן לה, שנאמר: ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה. ולא נכחיש שיהיה באומות העולם מי שאליו מין מן הנבואה החלומית, כמו שהיה אל בלעם, לזה הירד אומר: לינו פה הלילה, ועתה שבו נא בזה גם אתם הלילה [במדבר כב' ח' שם]. אמנם אמרו: אולי יקררה ה' לקראתי, ויקר אלהים אל בלעם, הנה באולי ג"כ כשהיה מתנמנם קרה לו זה. וכן חלום נבוכדנצר יש בו מין מן הנבואה גדול, יחד אותו האל ית' על דרך הגדלת^א האומה בעיניו, מזה שיוודע שיגיע אליה ענינים בכלל, ומה שיראה מהערת האל ית' לדניאל ע"ה בפרט. וכל זה על דרך הגדלת האומה, כמו שאמר לכורש: למען עבדי יעקב וישראל בחירי, ואקרא לך בשמך אבנך ולא ידעתני. ועל זה הדרך היה: ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה, לכבוד יעקב אבינו ע"ה, ונבואת אבימלך החלומית ג"כ. וילכו כלם^ב על דרך ויאמר ה' לדג, ויאמר ה' אלהים אל הנחש. וכאשר נשלמו ההתחברויות מן האומה והזמן והמקום, נשפע השפע עקל המוכן, ועל אשר הוא לו בקנין, לא כמו שיושפע על המוטבע. ואין שליחות^א אל אומה שלא יושגח ביעוד אלהות

^א לא יהיה בטבע פיר' הענין כך הוא, אמר שהיתרון הנבואה נשען על דבר טבעי ולא טבעי יחד כי הזכות הנפש הוא טבעי, והרצינות ללמוד מנביאים מנהגם ומעשיהם אינו טבעי כי אם רצוני ודוק.

^ב על דרך הגדלת פיר' כדי שיגדל האומה.

^ג וילכו כולם כלומר שלא היה כבוד הדבור מפני הדג או הנחש עצמם.

^ד ואין שליחות וכו' ר"ל לישראל דווקא. * והשיב: האב.

ומה שדומה לזה. וכבר כונו אליו¹) קצת קדמונינו ע"ה ונאמר עליהם ארבעה נכנסו לפרדס ר' עקיבא, וכן עזאי, וכן זומא, ואלישע אחר. בן עזאי הציץ ומת, בן זומא הציץ ונפגע, אחר קצץ בנמיעות, ר' עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום. והמדות החשובות המבוקשות מן הנביאים והנלמדות מהם, הראשונה שבהם היושר, ואחריה הענוה. ושתי אלה המדות נתגלגלו בארון הנביאים בתחלת הדבר. אם היושר באמרו: ויאמר לרשע למה תכה רעך [שמות ב'] - ויבואו הרועים ויגרשונו ויקם משה וישיענו. והעיד הכתוב בענותתנו, באמרו: והאיש משה ענו מאד מכל האדם [במדבר יב' ג']. וכאשר יעוינו התוארים אשר זכרם דוד ע"ה במומר: ה' מי יגור באלהיך [תהלים מז' טו'] תמצאם כלם שבים אל היושר והענוה. וראש היושר והצדק הוא, כי האל ית' אמתו מכל אמת ואין דבקותו בינו ובין השקרנים²). כמו שקדם דובר שקרים ל³ יכון לנגד עיני. ועוד נשלים לתאר אלה התוארים בחלק מעלות המדות.

הפרק השני מן העקר החמישי.

בזכר התמורה ובתנאי הנביא.

התמורה אשר נבין לזכרה, הוא שם, יפול על הסרת הדבר ממה שהיה. ויעבור בלשון הערב שיאמר המיר האור את החשך, והמיר האל ממשלת עם אחד בעם אחר, ומה שדומה לזה. וכאשר תבא דת בחלוקה מה שבאה אחרת, נאמר שהיא ממירה אותה. ומדות מהם מפורסמות⁴) בלשון בעלי ההגיון, ואצל בעלי חכמת הדבור דתות שכליות, מפני שהם מתיחסות אל המושכלות התיחסות מה. וזה, כמו שהיושר טוב, והעול רע, ושבת המטיב טוב, ולרמות תקוסה בו מגונה, והדומים לזה. ומהם מקובלות בלשון בעלי ההגיון, והם בלשון חכמת הדבור דתות שמעיות, כמו שמירת השבת, ואיסור אכילת בשר החזיר ומה שדומה לזה. ואשר יקראום שכליות לא תחלף בהם אומה לאומה ולא יתכן זה, ואפילא יטעון טוען חלוקה דבר מהם. עד יתיר העול אוהב בגידה, או כדומה לזה, נפסדה הדת שלו ובוטל סדרה. כי הליסטים יאסף עם, יגזול בהם עוברי דרכים, ויחרו לו דברים האסורים, ויקלו החמורות והעבירות הגדולות במה שבינו ובין הכריות. אמנם אי אפשר לו שלא ישים לחק הצדק כמה שבין הכת שלו ועמו, וישוה ביניהם יחדיו חלוקת השללים, ויצום להיות נאמנים קצתם בכרית קצתם ומה שדומה לזה, ולולי זה נתפרדו העם ונסוגו אחר ונכרתו, ויתגברו אויביהם עליהם ויאבדו. ובדתות המפורסמות יתחברו הלבבות החלוקות, ועליהם מסכימות האומות המתחלפות, עד שהיה במדינה אחת קהלות מאנשים דתותיהם רבים, ואמוניותיהם בקבלותיהם סותרות, וקצתם מזולז בקבלות קצת, ומכויבים ומכזים אותם, והמפורסמות יקבצום, ויזכר ענינם, וישומם מדינה אחת כמו גוף אחד. לכן לא יעבור בדתות המפורסמות תמורה בשום פנים. וממה שלא יעבור בו התמורה הוא הספורים, רצוני החרושים אשר כבר עברו, וכשבאו בדת מה על אופן מה, ובדת אחרת על אופן אחר, חלקו האמת והשקר בלי ספק. ומה שהוא שקר איננו דבור האל, ומה שאינו דבור האל הוא נמוס בדוי. ואשר הסכימו עליו חכמי אומתנו והרצויים מהם, שחם לא ישימו תמורת הדתות שהוא נמנע במוחלט⁵) כמו שעשו זולתם מאותם שטענו על זה, כאשר האל ית' וית' לא יראה לו רצון אחר רצון, כי עצמותו ית' הוא ידיעתו, אחר שאין לו תאר נוסף על עצמותו בהסכמת הפילוסופים והמדברים, ושקר שיתחדש בידיעתו חרוש, כי זה יביא לעצמותו כממרה לחרושים ויתעלה מזה, ומה שיראה בדתות מחדוש רצון אחר רצון

¹) אליו לענין הנבואה.

²) ובין השקרנים פיר' המתפארים בנבואה שלא הגיעה עליהם.

³) מפורסמות פיר' שיסכבו לבד על הנאה והמגונה במדות.

לוי כמו מאמר הכתוב וינחם ה' כי עשה את האדם. כי נחמתי כי עשיתים וינחם ה' על הרעה, ויאמר ה' סלחתי כדברך, נחמתי כי המלכתי את שאול, הנה להם הדרגות מסכימות המושבל עם המקובל — אכן אם היו מצות התורה ובפרט השמעיות מהם בלתי נזכרות^(א) לא נקבע להם זמן, ולא זכר ג' כ בהם שהם נצחיות, ואחרי כן באו אחריהם דתות אחרות ממירות אותם, היינו אומרים שמן האפשר הוא להיות למצות התורה ענין קבוע וידוע אצל הא ית' לא ישיג איתו האדם, אמנם נתגלה בבית הדת האחרת. אמנם כאשר היה שהתורה לא תומרנה מצותיה לעד, כמו שבא: חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם, ובשברו: בני ובין בני ישראל אות היא לעולם (שמות לא יד). וכצום: והיתה זאת לכם לחקת עולם בחידוש השביעי בעשיר לחדש הענו את נפשותיכם ויקרא טו' למ', וכן במצוות אחרות. הנה לא יעבור בהם חמורה בשום פנים. וכבר טענו עלינו במאמר האל ית': חדשיכם ומועדיכם שנאה נפש יהיו עלי לטורח (ישעי' א' יד' ושם), ואמר: למה לי רוב זבחיכם יאמר ה' שבעתי אילים, ומה שדומה לזה, והנה זה אמנם הוא בחבור עשירת המצוות עם העושק, כמו שבא בזה הפסוק עצמו: ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם וכו' ואמר סכת זה, והוא: ידיכם דמים מלאו. אחר כן אמר: רחצו הוכו הסירו רוע מעלליכם מנגד עיני עד סוף הפרשה. וכוה^(ב) הספר בעצמו: אם תשוב משבת רגליך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד, עד אומרם אז: תקרא זה יענה תשוע ויאמר הנני, ואמנם בתנאי אם תסיר מחוכך מומה (ישעה נח' יג'). ועמד דברי הנביא בזה באמרו: והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר וכו' ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים ויש תולעתם לא וכו'. וזה הנצחיות יורה, על שהוא אמנם הוא תואר לעולם האחר, ושהם בעננים לעולם הבא יראו רוע מחיצת הכופרים, וטוב מחיצתם, וזה בשבתות וראשי חדשים^(ג) והורה על תענוג הצדיקים בעולם הבא. והוא^(ד) סוף מה שעמד עליו מלאכי, והוא אצלנו חותם הנביאים: וברו תורת משה עבדי אשר צייתי אותו בחורב (מלאכי ג' כב'). וכבר ראוי לנו אנחנו שנספר טענות בעלי מתלוקיתנו, ואם הם שכתו דבר מהם שנוכרים אנחנו. ונאמר: כי מטענותיהם שהאל ית' מה שאמר בתורה חקת עולם אינו מועיל לדחות בו החמורה, כי אנחנו כבר מצאנו דברים אחרים נאמר בהם כן ואחר הומרו, ומהם ברית הא ית' לבית עלי במאמר: אמור אמרתי ביתך לבית אביך יתהלכו לפני עד עולם (שמואל ב' ל'). ומהם ייעוד האל ית' לדוד במלכות הנצחי במאמר נתן איו: ונאמן ביתך וממלכתך עד עולם לפניך כסאך יהיה נכון עד עולם (שם ב' ד' יד), עד שאיתן האזרחי נפלא מה באמרו: אז דברת בחזון לחסידך, ותאמר שויתי עור על גביר, מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו, עד אמרו: אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב זרעו לעולם יהיה כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלרה, אחר כן אמר מתפלא: ואחרי נחת ותמאס התעברת על משיחך, עד אמרו: עד מזה ה' תחסר לנצח תבער כמו אש עברתך לתהלי פט' ב' ושם. אמרו, הנה מה שחוייב תמורת כהונת עלי ועמו, והיותם נשלמים, ותמורת מלכות בית דוד, זה על לכתם לא בדרך הדת, הנה כן יחוייב במצות התורה, ואם נזכרה בהם מלת הנצחיות — ולנו על זה הדבור שתי תשובות, אחת מהן, שהבשורה לדוד ע"ה בנצחיות המלכות, ואם פסק זמן מה, הנה לא נפל לגמרי, אבל כבר בא ייעוד חנביאים בשב

(א) נזכרות כלומר בזמן.

(ב) וכוה פיר' ואם היה הדבר כפי המתנגדים שישעיה מרמו בפסוק למה לי רוב זבחיכם, על תמורת השמעיות, למדה הזהיר הוא בעצמו על שמירת שבת, והיא מצוה שמעיית, ואם היה די במצוות שכליות הלא הקדימם באוהה פרשה ושבת למה לי אלא כדפירש הרב ו"ל.

(ג) או צ"ל או תענוג על ה' וכו'.

(ד) וא"כ השבתות והחדשים לעולם לא יבטלו.

(ה) והוא פיר' נצחיות התורה.

המלכות לרעו והכתוכים בזה מכוארים. ועוד. הנה זה היעוד לו היה קשור בתנאי וכבר ביאר דוד ע"ה בצואתו. והוא אמרו: למען יקים ה' את דברי אשר דבר עלי לאמר אם ישמרו בניך את דרכם [מלאכי א' ב' ד']. וכתוננת עלי ג"כ היתה בתנאי, עולם. נתגלה אחרי זה כאמרו ית': ועתה נאום ה' חלילה לי [שמואל א' ב' ל']. ולא נמצא בשום ייעוד שייער הא' ית' בו האומה. שהתורה תפול מהם. אבל מצאנו הפך זה. אמנם, כל הייעודים שבכדר אם בחקותי חתם התוכחות כלם באמרו ית', ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפך בריתי [אחם ויקר' ב' מד']. אמנם תוכחות סדר והיה כי תבא. עם שהם יותר רעים, הנה לא יזכור בהם תמורת התורה. שנאמר: ועבדת את אויביך אשר שלחנו ה' בך [דברי ב' מה' ושמ]. ואמר עוד: ועבדת שם אלהים אחרים אשר לא ידעת אקרה ואבותיך. וזה רמז אל מו"י שיצא מתורתו. כי מן הנמנע שיאמר האל, אני ממיר תורת אמר בעבודת העלמים. אבל מצאנו ירמיהו ע"ה יאמר: כה אמר ה' נתון שמש לאור יומם חקת ירה וכוכבים לאור לילה אם ימוש החקים האלה מלפני נאום ה' גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים [ירמ' לא לה]. הנה כבר שם השמש וחירח והיום והכוכבים סמנים על שהאומה לא תושלך כל מה שיתמידו אלה הגוים הסמנים נמצאים. החשובה השנית. כי יציאת התורני מן התורה לא תגור תמורת התורה ונפילתה בעדו. אבל תגזור העונש עליו וסור מנעום ממנה [כ' התורה איננו החומאת ואמנם החומת הוא המצוות בה. ונמנע בשכל לפקוד התורני על התורה. ואם יפקוד התורני על התורה, לא יתאמת לשוב אליה אחר תמורתה. על' שיהיה מן האל ית' התמורה ותמורת התמורה. וכבר ביארה התורה בשוב האומה אל טוב ההקשר כמצותיה כשישיגום צרות באחרית הימים, זה אמרו: בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת ער ה' אליהך ושמעת בקולו כי אל רחום ה' אלהיך, לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח ברית אבותיך אשר נשבע להם. ואמר דניאל ע"ה על דרך זה: והיתה ער צרה אשר לא נהייתה מהיות גוי וכי ובעת ההיא ימלט עמך [דניאל יב' א']. הנה כבר בשרה התורה, והנביאים, בשוב המלכות להם אחר תשובה מתחדשת, סבתה העול שיעשו האומות. ולא היה זה לעולם, ולא שבו אל ארצם אחר גלות השבעים שנה אלא בצרה וציקה, ואחר שלל היה, אי אפשר שלא יהיה. וכן בשורת הנביאים בשוב אומות נכריות גדולת העוץ והמספר לאמונת מצות התורה, ואיך יפלו מאותם אשר היו מיוחדות בהם? וכן מאמר זכריה ע"ה: והיה כל הנוהר עד אמרו: ועלו מדי שנה בשנה להשתחוות למלך ה' צבאות ולחוג את חג הסוכות [זכריה יד' טו']. וכתובי התורה כבר ביאר חיוב המצוות עליהם בזמני הגלות והיותם ביד אויביהם, ובשבתם ממה שלא קיימום כימי הצלחתם, והתודותם בתמאתם בזה. והוא מאמר: והנשארים בהם ימקו בעונם בארצות אויביהם ואף בעונות אבותם אתם ימקו, והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו כי, עד אמרו או איז יכנע לבכם הערר' וזכרתי את בריתי יעקב [ויקרא כ' לט']. וזה כלו הפך לתמורה, אחר שאין בתמורה עצבון על התורה שעברה, אבל שמחה בתורה החדשה ועזוב הראשונה וצאת ממנה. והחולקים עלינו שתי כתות, אחת מהם תזכור שהתורה וספרי הנביאים כלם אמת אלא שהומרה, והם מגדלים אותם והוגים הפסוקים שלהם ויקיימו הברית החדשה. והתפרש אשר כינינו ובין אלה אמנם הוא בפרט ובכלל. כי [אמונת המון היהודים היא, שהיות השני הבריתות צדקים יחד נמנע בשכל, אחר שהיה בראשון שהו'.

- (') בריתי כלומר ברית התורה.
- (") אל מי וכו' כלומר בעל כרחך תעבוד מצרת המציק.
- (') ממנה פיר' מן היצא מן שמיעת התורה.
- (") על פי' בעבור.
- (") כי פירש זהו ההפך הכלל.

לא יומר לעולם, ובשני שחראשון כבר הומר, ולא יסכימו לדעת אחת. ואין ראייה ברורה, ולא כתוב מבואר מעיד בפירוש הפסוקים, המבארים מניעת תמורת הברית הראשון אלא המצאות חלושות. והכת השנית תזכור שהתורה אשר נתנה מן השמים היתה אמת, רק שנשחנת ונחלפה. ונשוב להשיב להם בסגנון אחד מהדבור, והוא הדבור בשמועות הקדמות (תכופות). וכבר נודע מדעת בעלי ההגיון, שהשמועות תכופות הקדמות נכנסות כמופת האמת, עם שבעלי ההגיון הם האנשים היותר חזקים שבעולם בדיוק הדבור, ובהבדיל בין הצורך ממנו והכובד, וחכמים בבקיאור ההטעות בו. אמנם, הם לא ישימו דרך לאדם שיכחיש היות בעולם מצרים ובכל, להיות תכופ הדבור, עד שהיה כמו מורגש, ויתחייב למו שרארה אותם, ולמי שלא ראה אותם להאמין בזה. ואם יצטרך לשום הקדמה כמופת יעבור זה, כי היה בעולם איש שמו משה ושהוא הביא תורה, נמשכו לו עליה עם ממינו, נקראים בני ישראל כי הם מפורסמים מהספורים התכופים אשר נדבק תכופותם מני אפים וארבע מאות ושבעים ושנים שנה, לא הפסיק מספיק. אמנם אמיתת נבואתו, אם היו הם מכחישים אותה, היינו משתדלים לקיימה להם, אמנם הוא דבר הודו בזה הם וכל תורני שעל הארץ, הנה אין להתעסק לנו בקיום מה שלא בא סתירה, כי לנו בקיים מה שנפל בו סתירה עסק רב. ולא נשאר בינינו ובין העם, אלא שאחר זמן נשחנת, כמו שאומרים, רצוני זה הספר, והוחלף. ועם זה לא יחייבו, שהיא אם היתה בלתי מוחלפת ובלתי משונרה, שמחוייב לחמשך אחריה, אבל חייבו התמורה ג"כ. אמנם התמורה כבר נתקנו מוסדרה מעל צוארנו כפי מה שראוי, במה שטענו הכת הראשונה. ועוד נוסף באור לזה לסחור מה שטענו קצת מדברים מכת השנייה כי קצתם אמרו, כי התורה כבר בארה חלורת הנבואה. מהר פארן, באמרו הופיע מהר פארן, אמרו, שיהיה: ה' מסיני בא רמו למשה, ואמרו: וזרח משעיר למו, רמו לברית השני, והופיע מהר פארן, רמו לברית השלישי. וזאת מענה בלתי מחוייבת לנו. כי התורה ביארה הליכת העם לשעיר פארן באמרו: ונסוב ארץ הר שעיר ימים רבים (דברים ב' א'), ואמרה: ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן מעל משכן העדור, ויסעו בני ישראל למסעייהם ממדבר סיני, וישכן הענן במדבר פארן (במדבר י' י"א). ומהם טוענים במאמר האל ית' למשה ע"ה: נביא אקים להם מקרב אחיהם כי כמון נדברי ית' יח', וזאת הטענה טוען אותה מי שאינו רגיל בשמוש המשתמש לשון עברי, כי הוא ידבר דברי כאלו הוא מכוון בו קצת האומה, ומודיע להם מה שיהיה

אין פיר' זהו הפרש הפרטי שאנו לא מפרשים הפסוקים הפרטים על דרך כאשר הם עושים להתחזק תמורתם.

במשמועות התנופות פיר' בשמועה הנשמע זה אחר זה מפר' ומפר' ומאיש אחד ומאנשים רבים ולשון תכיפה נרדף.

והוא ת"ת"ך לאלף החמושי שנת הכתב זה הספר מה"ר"א"ב"ד ו"ל. כי מראשית עד מתן תורה אלפים ותמ"ח שנה הוסיף עליהם אלפים ות"ע"ב שנה הם ד' אלפים ות"ע"ב שנה בזמן שהוא כתב בעל המחבר זה הספר, והיא למנין שנתייהם 1160. והיה אז המחבר בן חמישים שנה.

ובין העם, צריך להוסיף הפרש.

חלות כלומר הנבואה המדומה של מוחמד.

כי התורה וא"כ וזרח משעיר וכו' רמו על ענן הכבוד שהאיר לפנייהם ומורה לעם הדרך ילך בה.

מקרב אחיהם פיר' ויאמרו מקרב אחיהם של ישראל משמע והם בני ישמעל, וזאת הביאור הוא שקר ומתנגד לטבע לשון העברי כמו שפיר' הרב. והדבור כמון אינו מרמו על נביא בעל תורה אחר כמוהו, כי אם על נביא סתם כי בפיר' כתב ולא קם וכו'.

ראוי להיות בינם ובין קצתם. המשל בו: מקרב אחיך^א חשים עליך מלך, לא תכול לשום עליך איש נכרי [דברים י"ז ט']. ועוד כאבידור: ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו, ורכים כאלה. וכבר טען עלינו קצת המדברים מהם במענות בשלות. מהם אמרם, אתם שמתם לאל סימנים על בתיכם ליל מכת בכורי מצרים, וזה במאמר תורתכם: ועבר ה' לגנוף את מצרים וראה את הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות, ופסח ה' על הפסח ולא יתן המשחית לבוא ל בתיכם [שמות יב' כג']. אמרו, הנה כבר חשבתם, כי בזה הדם הכיר בית ישראל מבית המצרי. ואנחנו לא נוציא דבה על מי שלא נסתר ממנו מספר כמה בכורות היו בכל ארץ מצרים. עד בכורי הבחמות, אשר לא יספור אדם עתות לידתם, ואולי נולדות לקצתם מספר בכרם אחד בליל חשוך, ולא נסתר מהם הככור מבוראו. כל שכן שנמען שנרשום לו הבתים. ואמנם פירוש הפסוק שטוב אמונתם. והיותם נשמעים למצות האל דחה ה' זק מהם. ובטולים רבים השתדל בהם מניח הספר להשיב עלינו, אם באנו לקצה מהם יארץ, וכאשר יבחנו מבחין יגלה לו תשובותיהם. ונשוב אל מרה שיוטען מן החלוקה, ונאמר: שהעם נשאר חרות משפט הנביאים, ואחר כך חרות ירי המלכים שמנה מאות והשעים שנה, והתורה בידו^ב מלכיהם. והיתה^ג נקראת במעמד כלם בכל שבע שנים. ונשלמת במעמדם. והיה המלך^ד עומד עליה, וכן הכהנים שהם עמודי קדש. ומן הנמנע שיהיה מהם כאותו הזמן, מי שישתדל לשנות דבר מהספר ולהחליפו, וימשכו אליו העם. ולא הגיע לנו שהיה לאחד מהם אצלה כל כך יכולת ורוע ההכנעה להאזין לעבור על הדופי הגדול הזה, ויסכימו בו העם. אכן החולקים עלינו אמרו, שבאמת כמו זה אי אפשר שיתחדש והם בקנופיה והסכמה. אכן נבוכדנצר הגלם, ושרף והשביע עבודתם וספריהם, והולכים בכבודות, ולא פנו אל ספר ולא הביטו אליו, וכאשר הגיעו לבלל קם בהם איש, שמו עזרה, ונזכר ממקצת התורה ושכח קצתה, והפך פסוקים מה היה זכור מהם, אל מה שהיה מסכים לסברתו, וכתב להם זאת התורה הנמצאת עתה בידם, וסדר סדורים ותקן תקנות, הם עליהם עד עתה. ואנחנו נאמר בתשובת זה, שהעם לא יצאו מארצם בפעם אחת, אבל לקחום על כרחם תחלה סתרב מלך אשור, והוליד מהם אל ערי אשור כמו ארבעה חמשיות האומה מבלי שלל והריגה, אבל על דרך הגלות בעבור שייכנעו אליו. וכן מצאנוהו מדבר עם אנשי ירושלים בדרך זה: עשו אתי ברכה, וצאו אלי, עד אמרו ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם [מלכים יח' לא']. ולא יזכור בתשעה שבטים וחצי הגולים על ידו הרג, ולא עבודת פרך זולת הגלות. ואחר כמו מאה ועשרים שנים הולכים על כרחם נבוכדנצר מלך כשדים, והוליד מהם עמו אנשים גדולים וקצינים ונביאים, מהם הנגידה מישאל ועוריה. וכבר השיג דניאל מן המדרגה מה שחייב^ה שישתחוה לו, ושיקראו^ו בשם אלהיו, ושיצוה להקרבת קרבן לפניו. ואם הנחנו, שהכלל שיצא לגזון, לא הולכו עמם נוסח מן התורה, מר נאמר בדניאל וסיעתו? היתכן שכמו אלה יסעו מארצם, מבלי הוליד עמם ספר תורתם?— ואם הנחנו^ז

^א מקרב אחיך פיר' כמו שידבר עם אחדים ויאמר לכל אחד ואחד מקרב שאר אחיך חשים וכו'.

^ב והתורה בידו וכו' פיר' כי כן כתוב והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת וכו' והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו (דברי יו' ט').

^ג והיתה פיר' כמו שכתוב, דברי' לא' י' ויצו משה וכו'.

^ד והיה המלך פיר' כי המלך היה קורא.

^ה מה שחייב פיר' כמו שכתוב דניאל ב' מו' ולדניאל סגיד ומנתה וכו'.

^ו ושיקראו פיר' כמו שכתוב דניאל ו' כא' ומקריבה לגבא וכו' ואמר דניאל עבר אלהא היא.

^ז ואם הנחנו פיר' ואם גם הוא כנגד השכל שהנחנו שהכלל וכו'.

שהם לא היה אפשר להם בעת צאתם, ושיציאתם היתה יציאה קשה, והנה
 כבר נשאר במקדש השארור גדול אחריהם, וכבר השיג הוֹאֵל רצוני דניאל
 מן המעלה בכבל מה שהשיג, האם יתכן בנביא גדול בזה, רב המעלה, ירצה
 להשאיר, בזולת העתקה מקורית? ועוד אחד כך בכמן תשעה שנים הגלה
 אותם נבוכדנצר שנית, והולך מן המקדש יכנידו המלך וקהל גדול מגדולי
 העם, מהם יחוקאל הנביא, ומרדכי וזולתם, ועמדו בכבל, ולא הולכים אלא
 בדרך ערבון, ומן הנמנע שלא הוליכו עמם העתקה מספר התורה או ישלחו
 אחריה. ואחר זה ג"כ באחת עשרה שנה הגלה אותם נבוכדנצר פעם שלישית,
 והולכים בכבדות אחר ההרג והנקמה, ועמדו אחר כן בכבל שבעים שנה,
 ובהם נביאים וגדולים, היחאמר שישארו אלה שבעים שנה בלי ספר ישבו
 אליו, ולא תורה, יעמדו על מצותיה? — הנה נניח שנודה כל אלה הכמולים,
 ונאמר שאחד השבעים שנה בא עזרה מבבל וכתב התורה המוחלפת, היאך
 הודו אותה לו העם? ואיך הסכימו להשמע אליה הקרובים והרחוקים מהרי
 גוזן ופרס, ימי שנשאר בארץ ישראל, ומי שנסע למצרים ואפריקיא מבלי
 חולק עליו ולא מערער? ולא הגיע לנו מעולם, מי ששם דופי על עזרה בכדומה
 לזה. ואנו מוצאים¹ התורה מפורסמת בנוסח אחד אין חלוק בין קהלות
 ישראל אשר מארצות הודו עד קצה ספרד והמערב בארץ הישוב, ומקצות
 גבולי אפריקיא, ובוש, ותימן בדרום, עד קצי ערי אלמוגוס אשר על הים
 המקיף הצפוני², ולא חלק חולק, עד ששלש נונין שבאו קטנות בנוסח הראשון,
 וכן הן נמצאות בכל נסחאות התורה המפורסמות בעולם. ואיך נתאמת לעזרה
 השמע בני אדם בכללם לו בהמשכם לבריתו? הנה זה נמנע, הנה כבר בוטל
 שיהיה בה חלוק, ובוטל שחומר. — אמנם תנאי הנביא כפי מה שהסכימו על
 זה עם ישראל הוא שידבר בפני האומה במופתיו המפורסמים. רצוני באמרי
 שידבר בפני אומה, שיאמר להם על פניהם והמוניהם, הלא עשיתי לכם
 מהדברים הקורעים המנהג כך וכך, כמאמר משה ע"ה לישראל: כי שאל נא
 לימים הראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים, תשמע עם
 קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי, או הנסה אלהים לבא
 לקחת לו גוי מקרב גוי וכו' [דברי ד' לב']. ואם היה כוב היה מכתישים אותו,
 והיה אומרים העם ממה שאמר להם על פניהם, אנחנו אמנם יצאנו ממצרים
 בכחינו ובגבורתינו, ולא שמענו קול מן השמים, ולא קרעת לנו הים ולא
 הפבעת בו האויב, ולא האכלתנו מאכל מחודש³. ולא מצאנו אחד מהם
 התנגד לו בזה, כאשר אמר כל מה שקדם זכרו, וכאשר אמר להם המאכילך
 מן במדבר, וכאשר דבר להם על פניהם בכל מה שזכרנו ויותר מהם. אמנם,
 כאשר⁴ דבר הנביא בפני האומה במופתיו וזולתו, (הנה העדר אותם המופתים
 בנבואה לזולתו), וכן אם דבר בפניהם במופתים בלתי מפורסמים, היה אפשר
 שיעלה זה ספק המספק, כי התורה, אם היא תלויה במה שירויץ מרועות
 תחית בן הצרפית ובן השונמית, ונפול אש השמימית על שלוחי אחוזה בן
 אחאב, היה מאמר המספק קשה לבטלו. כי היה בידו לאמר, כי מי שתבר זה
 הספר, חבר בו מה שהעיד בו איש אחרי, ואולי לא אמר אמת. אמנם הדבור
 הספר, פנים במופת המפורסמים הם מקנינים האמת. כי ברית הספר מעקרו
 הוא דבר שאין להעלות על לב, אבל הוא ספר העתיקוהו תמון צודקים מהמון

¹ ואנו מוצאים פיר' אינו בא אא לפרוט מה שאמר למעלה ואיך הסכימו
 וא"כ בודאי לא הסכימו וא"ע"פ"כ אני מוצאי וכו'.

² כך קוראים הערבים בני גוג והם לפי דעתם יושבי ארץ צפון מאיראפא
 ואזיא.

³ מאכל מחודש דמן.

⁴ אמנם כאשר דבר וכו' רצוני לומר כאשר עשה הנביא מופתיו לאחד
 ויגיד נבואתו לאחר ורצה לקיים ארת הנבואה במופתיו אשר עשה
 וזולתו השני לא יאמין מתוך זה את הנבואה במופתיו שעשה לראשון.

צורקים, כי הדבור בפנים כבר היה, בלי ספק, והיה נפרסום. והעמיד הנביא
 האומה על שהושם מהם יותר מאלף אלפים נביאים ששמעו קול האל ביום
 אחד, כמו שאמר כי שאל נא לימים הראשונים השמע עם קול אלהים. אמנם
 אם דבר להם פנים במופתי וזולתו, ולא הכיבוהו, היה הוא אמנם העיד
 לזולתו, והחרישו, לפי מה שנתישב אצלם אמת, וזולתו, אמנם כאשר הכיבוהו
 על פניו ג'כ, והיה ההמון מכחישים מה שבא אליהם בו, או היו נוכרים ממנו
 מופתים בלתי מפורסמים ולא ידובר בהם פנים בפנים, בענין יחזור אותם
 מהכחיש אותו, הנה כל בית ישראל מסכימים, כי זה מקום ספק גדול, מוסף
 על מה שקויים, כי המרת דת, כבר התקיימה ונתקיים בה, שאין תמורה לה,
 והוא נמנע אצל המון ישראל. ואלה הם עקרי מענותיהם בקיום דתם, ולהם
 בזה מענות זולת אלה, אם נתעסק להביאם יארך הספר. אמנם משה ע"ה
 הנה לא מצאנו אחד מאומתו הכויב שליחותו, לא בפניו ולא שלא בפניו, אבל
 כאשר בא להם בראשונה בשלשה מופתים, נמשך לזה: ויאמן העם [שמות
 ד' לא]. וחזק האל ית' האמינם במעמד הר סיני כמו שאמר: בעבור ישמע
 העם בדברי עמך וגם כך יאמינו [שמות יט' ט]. אחר כן בקריעת ים סוף
 והכנס בו שחי אומרת מהאחת לא נמלט אפילו אחד, ומן האחרת לא נאבד
 אפילו אחד, הנה נמשך לו ויאמינו בה' וכי האמת! נתלינו עליו פעמים,
 מרדעמים על אריכות העמידה, במדבר, וצער חייהם בו, והתלונן עליו קרח
 ועדתו, כי הם חשבו שהנביא לא יחוייב שיהיה נשמר מן הכזב לגמרי, אבל
 לפעמים יביא שליחות אלהיו, ולפעמים יוסף דברים יביאווהו להם עשות רצון
 אחרים. ולכן חשבויהו שנמרה אחר אהרן, כמה שנתן לו מרוממות המעלה,
 וזולת זה, והוא אמרם: כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' וכי [במדבר
 טז' ג]. והיתה תשובתו ע"ה: ונחנו מה לא עלינו תלונותיכם כי על ה' [שמות
 טז' ח]. ועם היות לא הכחישוהו כי אם בדרב אחד מכל שליחותו, עורו
 השם במופת הגדול, מהקבע הארץ לקצתם, ורבר איש מן השמים, ולא מצינו
 נביא עד עתה שלא הכיבוהו. העם, ולא נביא, דבר פנים בפנים אל עמו נסים
 מפורסמים שעשה להם. ודע שההפרש שבין הענינים החכופים והמקובלים
 הוא, אפשרות הכנס הספק במקובלים, ולא אפשרות הכנס בחכופים. ומופת
 הנביא אשר דבר בהם פנים בפנים אל המון אומתו והעמידם שהוא עשאים
 בפני המוניהם כולם ולא הכיבוהו בהם שום אדם מהם, ולא הכויב אותם
 שום אדם אחריו, הם הענינים החכופים, והענינים החכופים ראויים שיהיו
 הקדמות בהקש אמת המופתי. ויהיה זה מספיק בקיום האמונה האחרונה בע"ה.